

Saša
Vuga

»V zgodovini se bo enkrat reklo:
Vse skupaj je bila godlja, edino bor-
ba za narodno svobodo je bila poziti-
vna.«

(Prežihov Voranc, Požganica)

Maistrova najdaljša mariborska noč, 1918

dokumentarna igra za TV

Podatki so iz člankov generala Maistra. In iz dveh knjig njegovih prostovoljcev: Iz kronike *Osvobodjene meje* dr. Maksa Šnuderla. In iz zapisov Vladimira Gradnika *Primorski prostovoljci v boju za severno mejo 1918–1919*.

Zamrmrana pesem *Závrški fantje*. In
napis:

*Pokončnemu, poštenemu in skrom-
nemu človeku, poveljniku slovenske
vojske, - generalu Maistru,
1918–1988*

1. november 1918

*V nekakšnem dolgem, vendar ostrem sunku (kamere) obstanemo kó d
vrh Kalvarije, med vinogradi. Ali na Piramidi, tam je v srednjem veku prežal*

PO 2379 / 90

grad – razgled bi nam v jutranji mračini, od vzhoda na zahod, odgrnil mesto, Maribor. Spoznamo ga. Nič gledamo. Mudi se nam.

Hitimo dol in vanj – ko da bi zvrh stopnic padala, v dolgih, vendar ostrih sunkih, škatla iz lepenke: Dan je sivkasto zelen. Diši nam po novembu, mrazu. Pusto je. Gremò med hišo in poslopjem, gospodarskim. Z brega in mehko po kolovozu s plotom. Skoz obok v predmestno klet ali skladišče z vozom in s kočijo. Mimo treh starinskih hišic, delavskih. Smo že ob Dravi. Nekam zahrbtna je, z mračinasto soparo. Tam sta algasta opornika mostu, pa cunje in smeti ob njiju, mačja ali kurja mrhovina. Cerkev razkazuje uro – nekaj malega po sedmih je. Hitro potlej drevored s palačo. Baročni, alegorični ali svetniški kip se zaštrli v zrak. Golob vzprhutne, odleti čez klanec, se pogoltno v puščobnost, ki v njej stoji vojašnica – kdor se spozna, bo vedel, da je mélska. Med vsem odsekanim, impresionističnim in ostrim padanjem smo videli le eno žensko, enega otroka, enega duhovnika, enega psa. In enega vojaka.

Vendar pa – bolj smo se bližali drevesom, hišam, hišicam kraj Drave, bolj je vzrgolevalo kot s horizonta, daleč, daleč, pa na moč razločno, petje. Zmerjanje. Kričanje. Fantazija bi nam pritaknila še kos piskaste pihalne godbe. Žvižge. Ropotanje s pêtami, s pestmi po vratih. Daleč, smo rekli. Kot s horizonta. Pa na moč razločno, kovinsko, kot skoz filter plinske maske.

GLASOVI: Živel nemški Maribor! Oj, Suzana! Tegà ni in nikoli ne bo! Ta kuga! *Die Slowenen und die Serben muessen alle, alle sterben!* Brezzgodovski narod hlapcev! Strahopetni vindišarski psi! Rajši od dima očrnele zidove kot slovenski Maribor! Udarite po vindišarju! Domovina, prebudi se! *O, moj ljubi Avguštín!* Za domovino, hura in nadnje!

2

VHOD V VOJAŠNICO. JUTRO, ob 7.15

Pred vhomom v vojašnico natančno, statično poslikamo stražarja. Ko da se je postavil pred leseni fotografski aparat na črno krpo, ker bi se rad poslal kam daleč gor domov (klasična fotografija vojaka v prvi vojni): Je star. Spominja na prejšnjega cesarja. Upadel, klavrn, oglódan. Ko da mu z ramen lišajasto štrli osemsto let monarhije.

GLASOVI: Prejšnji, daleč, in kot skozi plinsko masko.

Ima puško z nasajenim bajonetom in prazno nožnico s povešeno zape-tega pasu. Desni čevelj je pomaknil nekolikanj naprej in ga zalomil desno. Desni palec zataknil za jermen. V levi pèsti drži v nas (privzdignjeno, koketno) pipo porcelanko, na cof. Strogó nas gleda, krvavo, celo malce sklonjen. In napet v čeljust, ko da mu gre na sum, ko da bi nas oštel, nas rad ugriznil. Pozira, zadržuje dih – pa se podre iz poze. Pljune stran (čikne). Strahovito zavzdihne. Si obesi dulec pipe v brezzoba usta. Posesa v prazno. Fotografije je konec. Glasov tudi (odrezano) – prevzame nas tihota, vlažen mir. Obok nas požre.

3

MANJŠA, OBOKANA IZBA. JUTRO, ob 7.18

Odpró se vrata: Pademo v podolgasto, manjšo, obokano izbo. Dve, tri okna. Starinska, oglata miza. Klop, nekaj stolov. Miza je pogrnjena z (zelenkasto) odejo. Tam je kakšna kapa, so rokavice, črn timer, cigarete, pas s pištolo, šop papirjev, steklenica s kozarčki (jih je manj kot navzočih) na kositrnem pladnju. Na obešalniku kakšen plašč, sablja, kratka mánliherica, kapa, častniška torba, pas s pištolo. V kotu kakšna puška. Stene – prazne. S stropa visi okrašena karbidovka. Tri navadne (vozniske) petrolejke so na stoličku kraj okna. Vse je čisto in zatoхло. Zapečatenó. Vse kot v mrtvašnici. Pobeljeno, mrzló. Svetloba z oken še ne meče senc.

Gospodje so posedli krog glavnega (štacijskega) poveljnika, polkovnika Antona Holika. Desno so stasiti polkovnik Kobilansky, Ukrajinec, poveljnik strelskega polka št. 26. Polkovnik Zuber, poveljnik topniškega polka št. 106. Plemič, podpolkovnik Emerik von Goetz, poveljnik dragonskega polka št. 5. Levo se drži za dolgi nos polkovnik Bergmann, poveljnik rezervne bolnišnice Dunaj, v presledkih hrka. Podpolkovnik Pavlis, češki Nemeč, poveljnik pešpolka št. 47, suh, droben, bled, usnjat, ožetih ustnic. Podpolkovnik Huber, iz strelskega polka št. 26, je veliko glavó nasadil na široki tilnik in žabasto bolšči pod strop, h krilati svetilki – ko da bo zaspal in sitno sanjal.

Hrbèt nam kažejo stotnik Edo Vavpotič, plečat, eleganten slovenski meščan, iz strelskega polka št. 26. Podpolkovnik Hackl, prav tako iz strelskega polka. In brigadir Schinnerer, bivši poveljnik tega polka – spričo rane si pomaga s palico. Stoji ob oknu, gleda ven (mora stati. Ko bo sédel, le za hip, se bo zmrgodil v bolečino).

Polkovnik Holik, star, srednje velik, debelušen, mešičkast pod očmi, s ščipalnikom, sedi pred svojo rokavico (drugo ima nataknjeno). Razvezano, pobito, skoraj že grgravo, z jeznimi presledki, govori zdaj iz beležnice, zdaj vase, zdaj iz sebe v mračne in izlužene, vendàr vodilne (skoraj vse odlikovane) mariborske častnike:

HOLIK: Če zdaj povzamem: Vse te novice so tako zanič, ste slišali in vidite samí, da nam pomagaj Bog! Fronta je, gospóda, v razsulu. V Franciji, no, góri, so menda še majhni boji. Pa rusko carstvo – se podira v državljansko vojno. Tepeni Italijani lezejo previdno, z belimi zastavami od Piave in čez položaje, ki jih v trumah prázniho naši vojaki – velikansko čet se bo zvalilo, divje v neredu in domov. Že ropajo skladišča ob železnici! Posebno Mariboru se obetajo čez mero črni časi. Saj bo drl velik del stotisočev sèm skozi. Če vojaštvo podivja, takrat se stresse svet!

Brigadir Schinnerer se na pol ozre:

SCHINNERER: Pa španska gripa razsaja.

HOLIK: Tudi ta ni vredna smeha!

SCHINNERER: Jaz se ne smejim.

Polkovnik Holik počaka z glasom. Z ostankom strogosti v sivih obrveh premeri častnika:

HOLIK: (S pomilovalnim očitkom) Nekakšen civilistični duh plava nad nami, brigadir Schinnerer, ne?

Schinnerer se oberoč opre na palico. Namrgodeno séde na bližnji stol. Se ogleda pod strop:

SCHINNERER: Ne, gospod polkovnik Holik. Nad nami plava le ostanek dima iz te vaše smotke.

Holik užaljeno, komaj razburjen, potlači kos ogorka v pepelnik, da se mu pepel razfrca. Stisne ustnice. Se spet (na hitro) ugrezne v beležnico:

HOLIK: Prav, Schinnerer, no. *(Ga gleda)* Saj vas razumem: Vojna bo mimo – cesarstvo na tleh. *Ura nam usodno bije!* Karel nam ne skriva konca. Ogrska, prva je pretrgala vezi z monarhijo! Češka, ta je že republika. No – Avstrija, no, prav tako.

SCHINNERER: *(Sprenevedasto)* Pa nemštvo so odtrgali, polkovnik, nemštvo, od mórja tam na jugu.

HOLIK: *(Prikima)* Bije nam usodna ura, pač. Ali bomo stavek, to usodno uro, spet in vsi ponavljali v teh dneh!

SCHINNERER: *(Vdano)* Pa gripa razsaja.

Zdaj udari (samo s konci prstov) po mizi predse podpolkovnik Pavlis – lice mu napne bledica.

HOLIK: *(Pomirljivo)* Razsaja. Pač. Marsikaj se bo razdrlo. Se čez nas podrlo. *(S slovesno, tiho tožbo)* Brigadir Schinnerer, in vam, menda, gospodje: Umikam se s položaja glavnega poveljnika v Mariboru. Lomita me stárost in bolezen. Tik po tem sestanku bom predal vse svoje službene dolžnosti.

Vtisa ni. Gospodje sprejmejo na znanje. Schinnerer se mimo svojih dveh dlani na palici zagleda v tla:

SCHINNERER: Kómu?

Holiku se spet zatakne. Pohiti. Frclja po listih v beležnici. Se sunkoma ustavlja, ko da motovili v beg sèm, tja, v tri dni, kot kroglja križem v keglje:

HOLIK: *(Beži skoz besedno solato)* Vojaki s fronte, to! V Beljaku že gori skladišče. Tudi v Celovcu plenijo, mi je zarana davi raportiral moj telefonist. Cesar hoče skrpati državo – *po narodih!* Federacija, demokracija. Tam boljševizem, tu samoodločba. Pa Wilson, menda: Narodnostno načelo! V Zagrebu smo doživeli prevrat. Slovenske in hrvaške pokrájine so se odtrgale od nas. Od nas! Ustanovili so nekakšno ju-go-slo-van-sko *(se mu zatika)* državo! Bog se nas usmili, kakšno? Ali vedó, kaj delajo? Prav, navdušeno bodo služili kraljévim morilcem in ovčjim tatovom, *den serbischen Koenigsmoerdern und Hammeldieben*, pravoslavnemu recimo kralju, namesto starodavni, častitljivi, katoliški in svetli monarhiji. Ali vsaj tistemu, kar danes temeljí na tej tradiciji. Prav! Povej mi, s kom greš, pa ti brž povem, kdo si. *(Si zamrmra tjavdan)* Izbira in pol, ni kaj reči! *(S kazalcem tlesne po stráni v beležnici)* Nemci, Nemci pa imamo danes v Mariboru kadre 26. strelskega polka! *(Pokima Pavlisu)* In 47. pehotnega polka, menda! Pa 5. dragonski polk, 106. in 128. artilerijski polk – to ni malo, to ni malo! To bo kar preveč, čeprav so vsa skladišča, pravim: *Vsa zvrhana kot ob začetku vojne!*

Brigadir Schinnerer se ne zgane, z očmi (prek svojih rok) na tleh:

SCHINNERER: Ali Maistra, *magacinskega majorja*, kot mu pravite, in slišal sem, da tudi pesnika, še ni? Ga sèm ne bo?

Holik nekako poskoči z glasom. Kratko zaplahutne s kratkimi rokami:

HOLIK: Prosim?

SCHINNERER: (*Ves čas vdano, skoraj poklapan, nostalgčno*) Vidim, da ga tu ne vidim.

HOLIK: (*Povzame svoj besedni beg*) S tem držimo v pesteh vso južno Štajersko. Čeprav, čeprav, že prej omenjeni *civilistični duh*, dragi podpolkovnik Pavlis, vi me razumete – pa Judenburg, pa Radgona, pa včerajšnje demonstracije slovenskih vojakov, pomešanih z meščani, z delavstvom, vsi ti upori, a ni res? Hrvaški sabor je razglasil združitev vseh Slovencev, Srbov in Hrvatov bivše avstro-ogrske monarhije! Ah, ja, to sem že prej povedal. No, prosim vas! Ampak (*se zapelje*) Avstrija! Avstrija, oblikovana kot nemška država, se bo priključila Nemčiji! Nemčiji – cesar Karel (*glas se mu suši*) pa je mornarico odstopil *tej*, jugoslovanski državi.

SCHINNERER: Naj bi jo mar Čehom?

HOLIK: Ni vredno smeha, Schinnerer! Ni vredno smeha!

SCHINNERER: Jaz se ne smejim. Ah, naš Karel, vse cesarstvo bo, do konca, razprodal.

HOLIK: (*Presliši*) Za Maribor torej, gospôda, ni skrbi! Ti kraji sodijo pod Nemško Avstrijo. Celje, bi še poudaril, Celje, to je pa v nevarnosti! Mi je sporočil zgodaj davi moj telefonist, da bo po nálogu vojnega ministrstva prišel nocoj po hitrem maršu v Maribor 19. madžarski pehotni polk! *Militaerkommando* v Gradcu ima, smo se tako prepričali, najboljši namen prav vse storiti Mariboru v korist – (*z zadoščenjem*) kako pa so se Madžari obnesli v Judenburgu, podpolkovnik Pavlis, midva *veva!*

Schinnerer se opre, oberoč, na palico. S težavo, z bolečino na obrazu, vstane:

SCHINNERER: Slabó. Slabo so streljali. Sramotno slábo.

HOLIK: (*Kot pičen*) Prosim?

SCHINNERER: Eksekucijski častnik mi je sam, in pijan, zaupal v kazini, da je obstreljenim *kranjskim Janezom*, kot si včasih sám pravijo, moral vsakemu na tleh oddati s samokresom zadnji strel.

Podpolkovnik Pavlis, živčen, mrk, se poigrava s sponko na torbici svoje pištole (ta leži na mizi). Drugi častniki sedijo – ne utrujeno, le nekako mumificirano.

HOLIK: (*Mahne čez to nepomembnost*) Ampak zakaj sem vas na hitro sklical? Za kaj smo torej tu? Za to: *Cesar je vse nas, gospôda, vse častnike odvezal od prisege!*

Molk, že prej lesen, oledeni. Tu, tam med mumijami se vendar kdo nalahno zgane, komaj trzne (Vavpotič, na primer, ali Kobilansky).

HOLIK: (*Tehta in si daje težo*) Brzovjavko sem prejel naravnost iz dvorne pisarne! Čeravno gre za hudo novico, bom po službeni dolžnosti ponovil: Odvezani ste od prisege našemu cesarju! Nepričakovana odločitev našega njegovega veličanstva nas je zadela v srce, vem. Vendar – ostanite v svojih prihodnjih dejanjih neomajni, ostanite stebri, gospôda, nemštva,

vsega nemštva! (*Očimsko, zakisan, hripne*) Drugi tu pa: Služite enako zvestó vsak svoji domovini. (*Zatakne si kazalec zad za zlati ovratnik, da bi ga zrahljal. Si s palcem postrglja prek čela*) Ko jo boste imeli. Če jo boste. Kolikor jo boste. Vi na primer, polkovnik Kobilansky, Ukrajinec ste: Čaka vas nekakšna nova država. Vas, stotnik Edo Vavpotič (*z očitno zlobo in s prezirom*), pa strgan in romantičen, grdó ušiv, sem bral, balkanski mošnjerezec kralj! Vi, stotnik Oskar Kratky (*ta je, zadihan, vstopil. Se postavil kraj vrat. Pozdravil*), za vas je naš bojni pohod končan. (*Ihtavo, ko da bo jokal. Ko da ga podi*) Kaj bi vi zdaj v našem inozemstvu? Odpeljite se, čimprej, v svojo Prago, zlato, kajpada! In navsezadnje vi, major –

V vratih že stoji, korak že v izbi, slok, visok, sklesan, v vnémarnem pozoru, vranji v obrveh, s pestjo na sablji, v plašču, v škornjih brez ostrog, prav impozanten spričó vseh gospodov tam, nemirnih, zbeganih v duha, ali ugaslih, Rudolf Maister:

MAISTER: Respekt, gospod polkovnik. Gospodje!

HOLIK: In navsezadnje vi, major Maister.

Holik počasi vstane. *Se počasi zravna. Je čakal. Je pa presenečen. Ko da ne verjame, ko da se mu kaj hudó upira, kratko zabolšči v Maistra – ta se ne premakne. Ščitek kape mu leži tesnó na (lepem) čelu. Pa oči – gorijo mu, kot pravimo, v potlačénost, ki je doslej tonila vanjo izba. Mimo ust mu tli, saj ga je komaj opazíti (ne zaradi gostih čopov brk), jedek, tih podsmeh.*

MAISTER: Kaj navsezadnje, z dovoljenjem, jaz, gospod polkovnik? Ob šestih davi ste pozvali višje častnike vseh mariborskih polkov in vojaških ustanov natanko za deseto uro v pisarno. Je pa prihital pred pol ure stotnik Kratky (*gleda stotnika*). In mi sporočil, da bo zborovanje, spričó nujnosti, takoj. Pa ne pri vas, marveč v pisarni 26. polka, tu, v vojašnici.

HOLIK: Da, pač. Menda. Tu. Prav.

MAISTER: In da so častniki, vsi, razen mene, zbrani.

HOLIK: So. Seveda, glejte jih. So.

MAISTER: In da ste sejo že začeli, ko je gospod stotnik Vavpotič (*pokaže nanj*) zaterjal, da me morate počákati.

HOLIK: No, *morate*, no, Maister, prav. Takó približno. *Usodna ura bije!* Stotnik Vavpotič? Menda. Mudi se nam, major. Verjemite – nismo vas namenoma prezrli. Fronta je v razsulu. Vojska se vali domov. Pripraviti nam je ukrepe proti morebitnemu nasilju v Mariboru. *Navsezadnje* pa: Cesar je vse nas, vse častnike, odvezal od prisege – Kobilanskega. Stotnika Kratkega. Vas *navsezadnje* – vsak naj gre, kamor ga je volja. Ali v Ukrajino ali kam na Češko. Ali pak, zaradi mene, daleč v Turčijo dol.

Maister uglajeno odkoraka k oknu. Tam pozdravi, po vojaško in še z rahlim stiskom, brigadirja. Si odpne na plašču gumb,

HOLIK: (*Nepotrpežljiv*) Še sestí vam tako rekoč, gospod major, ni treba.

pa zravnan, lahkotno séde v prazen stol. Sablje si ne pahne med nogé, kot je navada, da bi si komolec nanjo odpočil. Čez čas se tudi Kratky strga z vrat in séde.

HOLIK: (*Odpre roké, stoji*) To je pravzaprav, zavoljo česar sem vas

skical. Tisto, poglavitno. Kdor je torej bil odvezan, ta lahko že gre. Gospodje, hvala.

Vzdigne se polkovnik Kobilansky (da bi se pretegnil). Le na pol se vzdigne Kratky – sedeta. Nihče se drugih ne premakne. Stotnik Vavpotič se, nasmehljan, zagleda v Maistra (od strani) – negiben je, kamnit. Napet v nosnicah.

HOLIK: *(Bled, zadrega raste)* Prav! Smo slišali, da je gospodom, nam vsem, cesar dal odvezo. Lahko se brž odstranijo.

Nobeden se ne zgane. Prav nasprotno – zdrevenijo od pričakovani spricho napetosti.

HOLIK: *(Zamenca)* Težko je, vem. Razumem. Saj. Po vsem življenju vzorno zveste službe in na mah oditi kam bogsigavedi v tri dni! Ta reč, ta položaj v Mariboru je sicer težak, nikakor pa brezupen, nak! Bo že kako, razum veli, gospôda. Bog je z nami!

SCHINNERER: *(Vdano, tik ob oknu, v steklo)* Gripa pa razsaja.

Maister, bled od črnih brk, trdó zravnan v život, ni v mar vzel Schinnererjeve tožbe – prežal je le Holiku skoz beganje. V levi pësti stiskal sive rokavice. Gorel (smo že rekli) iz črnkastih, velikih, pametnih oči.

HOLIK: *(Zguban, že užaljen, z jeznimi premolki)* Druga točka naše seje, seje glavnih mariborskih štabnih častnikov *(zapre beležnico)*, je pa naslednja: Mariborsko nemštvo kajpada sploh ni vprašljivo. Smo pa tu za to, da ga obvárujemo! Maribora ne ogrožajo samo krdela s front – mestna straža bo za to drhal dovolj. *Meja*, tudi meja z onole državo doli tam nekje še ni začrtana! Občinski svet je prav zato pozval na tajni zbor. Poročal je poslanec Wástian – s popótovanja v Gradec se je vrnil z dobrimi, s prav imenitnimi novicami. Posebno še z izjavo, da je Maribor že uvrščen k ozemlju, ki velja za podrejeno Nemški Avstriji. In to je poglavitno! Spotoma, razveseljivo, osupljivo pravzaprav: Socialni demokrati so zatrdili, kar brez ovinkov in jecljanj, da niso, kot smo mislili, brezdomovinci, torej zagledani samo v idejo, zatorej slepci, torej *internacionalci*. Zato se bodo vztrajno bli, nas čvrstó podpirali za priključitev Maribora, in vse Štajerske, menda, k novi, k Nemški Avstriji! Župan, dr. Schmiederer, pa je že v dogovoru z vojaško oblastjo v Gradcu za dodatne vire vsakršne oborožene pomoči.

Pritegne šop karirastih papirjev (ta je ležal sredi mize). Kaj obkroži. Kaj podčrta. Piči s svinčnikom dve piki v list:

HOLIK: Z najvišjih šarž nam je tako, smo videli, zajamčena nedotakljivost mesta Maribor. *(Brklja)* Še kaj? Iz Gradca bo prispel v Maribor dodaten polk, pač, in pa: Socialni demokrati – da, o tem sem že povedal. *(Stvar odkljuka. Vzdigne glávo, zveseljèn)* Tc, tc! Pripravljeni so, ti *socialni demokrati*, iti v morebiten boj nič manj kot z nami. *(Podsmehljiv, se mu upira)* Pa bo v zgodovinskih šolskih knjigah z zadoščenjem in s ponosom zabeleženo, da so socialnodemokratični železničarji, poštarji –

SCHINNERER: *(Tjavidan)* Pa fijakarji?

HOLIK: In fijakarji, menda, *vendâr predvsem organizirani železničarji*, tèsno vstric z gospôdo častniki in z nacionalno trdnimi meščani, Nemški Avstriji rešili Maribor!

Poišče k Maistru. Ga s pogledom preleti – ne da bi trenil, je major, možat in lep, krepak v brke, izrazit v obraz in poudarjen v ličnice, sledil polkovnikovim razmetanim mislim.

Žar v Maistrovih očeh ga vznemiri. Spet se skloni. S svinčnikom podčrta. Si papirje pahne pod oči:

HOLIK: Ker je tako, kot zanesljivo bo, je podžupan navrgel vprašanje mariborskega vojaštva. In posebno terjal, podpolkovnik Pavlis, naj vaš polk, 47. pešpolk, pri priči, brž, celo demonstrativno, prvi med vsemi v mestu, iz previdnosti, torej z odločno vnaprejšnjo akcijo, zavaruje Maribor.

Pavlis mu prikima. Splete predse prste v presto. Se zamisli vanje. Odrezavo kima – pa se (mračen, kot nevedoma) ogleda k oknu: Zunaj se meglé že redčijo. Diši po soncu. V izbo pada luč. In v lúči čaka, krog temena in ramen brončen, silhueta, Maister – črne obrvi je vzdignil. Se nakrčil za poldrugo ped. Poslušā.

HOLIK: (S pokroviteljskim nasmehom) Naj povem, da podžupan nima pretirano zaupanja, se mi je videlo, v sklep o priključitvi Maribora Nemški Avstriji samó na temelju samoodločbe. Poudaril sem, da obstoji vendār v Mariboru, *nedotaknjena in vsa*, naša oblast. Predvsem pa, *vsā*, naša vojaška moč! Sem ga prepričal? Ne, saj je čez pet minut že vrtal vame z mislijo, naj iz vojakov, ko se bodo vračali tod mimo s front, odberem nekaj zanesljivih nemških bataljonov. Jih nahranim. Jih opremim. In izkrcam z vlakov sēm. In naj razumem, da bo šlo odslej za to, kdo bo nabral veliko več moči in bo hitrejši. *Saj ne gre samo za mesto*, je nestrpno šepetal: Čeprav je, kajpak, Maribor dragulj!

SCHINNERER: (Tik stekla v oknu, trpek, vdan) In dandanašnji je dan mrtvih, tudi v Mariboru.

HOLIK: (Ga ne jemlje resno) Pa sem, brez posvetovanj in privoljenj iz Gradca, le na svojo pest ali tako rekoč iz domoljubne, pač, tudi prijateljske pozornosti, pa spričo ure, ki usodno bije, pozno v noč urejeval in tehtal točke za občinski svet mesta Maribor – pod večer mi jih je s posebnim slom poslal gospod župan. Namen teh točk, 12 jih je: Ohraniti Štajersko in Maribor za Nemško Avstrijo. Sprejmite jih, gospôda, prosim, kot povelje! Točke so, prvič: Terjam, da vojaštvo v Mariboru zdaj takoj zavaruje javna poslopja, pošto, magistrat, železniško postajo, bivališča odgovornih mestnih mož, s stražami in s častniškimi, okrepljenimi patroljami. Drugič, za skladišča, zlasti s hrano in s strelivom, za mostove in vse bližnje proge, naj vaš polk, podpolkovnik Pavlis, oddeli zadosti strojnic in posadk, tudi z ročnimi granatami, menda. Tretjič –

Maister tresne s sabljo v tla. Se v sunku vzdigne, da zapleše stol. Stoji ob mizi, bled, visok.

Polkovnik Holik (ne le on) se kot pod strelom, v naglici, obrne: *Mai-strove oči prebadajo. Njegov obraz, orlovski v nos, močan v ličnicah, hajduški v brke, je ujédji.*

MAISTER: (Trd, z besedo za besedo, hrupen ne) Pardon, gospod polkovnik!

Maister stiska rôko v pest. Trdó jo položi na mizo, predse:

MAISTER: Ne priznavam teh točk! Maribor proglašam za jugoslovansko posest. In prevzemam, v imenu svoje vlade, vojaško poveljstvo nad mestom in vsem Spodnjim Štajerskim!

Udarec, tolikanj zares, nanágloma, samozavesten, trden, nepričakovan, odločen (prav zato tako globok), zadene v polno – gospódi zmrzne sapa z ust.

Vsem pa ne: Podpolkovnik Pavlis potreplja cesarja FJ na srebrikasti medalji tik nad žêpkom sukniča. Jezljivo ga, s kazalcem, s palcem, briše, kakor od prahu. Rokó tjavdan potisne k torbici s pištolo. Nepremično gleda, izpod vek, v Maistra: Pavlisov pogled bi še predvčerašnjim majorja pahníl pred sodišče, ga spehal pod vislice.

Ni vislic več in ne cesarja, naglega sodišča – stotnik Kratky se nasmiha, šobast, naveličano, kot iz parterja v opereti. Kobilansky, pol navdušen, pol začuden, se za ped privzdigne. Se z očmi sprehodi levo, desno vzdolž obrazov naokrog.

Tihota, kot navadno rečemo, je smrtna. Vanjo pocokláta palica in suha noga – brigadir Schinnerer se je, prvič to dopoldne radoveden, pa celó prevzet, mukoma zmrgodeno, obrnil v oknu.

Holiku se prsti stresejo. Se obletijo – listi s točkami se mu raztresejo krog rokavic. Séde. Gleda k Maistru, ko da ne verjame. Še bi vstal – pa ga vsakič kot nevidna dlan pritisne v stol. Užaljeno se mu nazadnje glava nagne k prsim. Prav počasi, kot premagan kvartopirec, spravi liste v šop.

Emerik von Goetz, plemič, podpolkovnik, si naočnik stisne pod obrv. S karanjem, ostró naguba čelo k Pavlisu – temú so nohti zaplesali sèm, tja drobnó po torbici, da bi odprli do pištole: Sponka pa se mu ne vda.

Je druga roka vtem izdrta, lágodno, svoj samokres na mizi. Vendar le na pol. Le toliko, da je s kazalcem vkleščila sprožnik – stotnik Vavpotič.

S pogledom obstoji major na Pavlisu. Mu, z glasom ko doslej (z besedo za besedo, trd, hrupen ne), na znanje da:

MAISTER: (S pestjo na mizi) Kdor bi se na področju moje oblasti upiral mojim poveljem, pride pred moje vojno sodišče!

Slika s pokončnim Rudolfom Maistrom obstane. Z dvorišča trobi trobenta svetló (v zatemnitev) alarm.

V zatemnitvi zdrsne prek zaslona, počasi, razločno (še hribovski ded bi ga s slabimi naočniki udobno prebral), ob zamrmranih Závérških fantih, napis:

- Od 1. novembra 1918, ko je major Rudolf Maister vstal pred nemške štabne častnike z izjavo, da prevzema vso oblast v mestu Maribor in na Spodnjem Štajerskem, so si sledili naslednji dogodki:
- 1. november Štajerski Narodni svet sprejme Maistrovo zamisel – dodeli mu čin generala.
  - 3. november Kapitulacija avstro-ogrske vojske. Slovenski fantje se vračajo domov.

- V Mariboru ustanovijo prvo slovensko enoto prostovoljcev.
Nemci organizirajo svojo zaščitno stražo – MARBURGER SCHUTZWEHR.
6. november Generalu Maistru se pridruži manjša skupina ujetnikov, Srbov.
7. november Poročnik Franjo Malgaj s 120 prostovoljci in s 4 strojnimi zasede Guštanj, Prevalje in Dravograd.
8. november Vlada v Ljubljani postavi kapetana Alfreda Lavriča za vodjo v obrambi koroške meje – vendâr brez vojakov in orožja.
9. november General Maister objavi vpoklic štirih letnikov.
12. november Avstrijska vlada oznani priključitev Avstrije k Nemčiji.
15. november Avstrijska vlada razglasi: Maribor, Ptuj in Celje so avstrijska mesta!
18. november Kapetan Lavrič z 58 prostovoljci in s 7 častniki prekorači zasneženi Ljubelj, prežene avstrijsko posadko in osvobodi Borovlje.
20. november General Maister predlaga takojšnjo zasedbo Celovca – vlada v Ljubljani predlog odbije.
22. november 1918

4

MAISTROVA DNEVNA SOBA. NOČ, ob 22.00

Maistrovi Závvrški fantje nas zamrmrano vpeljejo v sceno: Soba ni velika. Meščanska je, klétkasta, stroga, z navpičnimi vzorci tapet. V rumenkastih puhih z obcestnih svetilk uganemo okno. Kraj okna, edinega, senco (bolje, da še ne). Smo kraj novembra – okno, odprto, zeva na stežaj.

V stolnici bije, brnjávo, globoko, toplo.

Potihoma vstopi dr. Mravljak, nadporočnik, Maistrov pribočnik, ugla-jen, gologlav, v škornjih, s samokresom za bokom. Od frontne rane rahlo šepa. Tiho položi petrolejko na mizo: Prt, z maroškimi motivi. Šop suhih, najbrž povoščenih rož v vrčku. Pol razprostrt načrt mesta Maribor. Skrbno ošiljen svinčnik. Žepna ura s kratko srebrno verižico (čas – kot vrhu stolnice!). Celuloiden žepni trikotnik s centimetri. Zaprta beležnica (platnenih platnic). Škatla cigaret Memphis, vžigalice. Zvrhan krhek pepelnik iz porcelana. Steklenica z vodó, kozarec.

MAISTER: (*Mirno*) Treba je delati hitro, hitro. Mar dr. Leskovarja še ni?

MRAVLJAK: Ni, general.

MAISTER: Ste mu poslali voz? Ah, seveda ste.

MRAVLJAK: Sem. Že kdaj.

Mravljak počaka. Se ogleda. Pa obzirno gre: Petrolejka trepetavo potegne iz mračin otomano. Tenak, starinski fotelj. Obešalnik, stole. Častljivo stensko uro med podobama Trubarja in Prešerna. Omaro – pred

knjigami za steklom je, v zrezljanem, jajčastem okviru, Jurčičev portret. Gôri, vrh omare, kraljuje pritlikava sfiga.

MAISTER: (*S skrbjo, mirno*) Vlak iz Ljubljane je menda prišel? Ura je deset. Kam se je zapletlo z njim?

Senca kraj okna (slabó pozlačen profil) se ozre – zunaj je meglà. Nekaj obokov, streh. Tu, tam mrli svetloba z lin. Moški s palico, zahomotán v ohlapen havelok, nizek, zbit, hiti ob zidu sèm. Pred hišo onkraj straža s puško gleda k nam. Ko da pramenček mëgle lije v sobo, se cefra – je pa le generalova, pol pokajena cigareta.

Maister jo zmečka. Stopi k obešalniku. Izdere samokres iz torbice. Zapahne v cev nabo, vajeno. In samokres potisne v žep na dolgem plašču – v uniformi generalmajorja je (vendár avstrijskega), razpet v suknjič.

Oberoč, z dlanmi, se nagne ob razrezani, s platneno polo zlepljeni, zložljivi Marburg. Posuklja si v brke. Samogibno spravi uro v žepèk. Jo spet izdre, navije. Spravi – pa ves čas z očmi ostró na krogih, črkah in številkah, na puščicah, ki si jih je včeraj ali kdaj že s tušem vrisal sèm, tja čez zemljevid. S trikotnikom pahljačasto premeri točki s severa na jug in proti vzhodu, ko se mu po kratkem trkanju (natančno, butanju) odpahne v vratih za hrbtòm: V sobo trešči, brez pozdrava, s palico (na posrebreno jabolko) kot s sabljo v pesteh, zadihan, ihtast, s polcilindrom na zardelih uhljih, nizki, zbiti moški v haveloku.

MAISTER: Ah, Rosína, ti. Vesel sem te.

ROSINA: Kaj? Jaz! Ni tu nekomu vroče?

S palico zapika proti oknu. Ga zapre.

MAISTER: Ni. Le Leskovarja čakam.

ROSINA: (*Postoji*) Kaj? Ga torej iz Ljubljane ni?

MAISTER: Ni. Še ni. Odloži. Sédi.

Zmeraj narepenčeni dr. Rosina brez potrebe vtakne glávo na hodnik.

Zapahne. Se razsrači:

ROSINA: (*Spričo tveganja navdušen*) Kaj? Kar ti počenjaš, in mi vsi s teboj, ljubi general, je noro, blazno – pesniško! Samo poet ravna tako. Samo v deliriju! Le v ekstazah, kaj vem, Byron – le poet! Vojak nikdár! Vojak, moj ljubi Maister, general – nak, vojak nikdar! *Zakaj vojak se ne bi upal.*

Maister se smehlja, zravnán, vdan, z dlanjo v razporku suknjiča. Ga pa na mah prekine:

MAISTER: Svojo družino, Franjo: Si jo poslal za čez to noč drugam? Zakaj če nam napad –

ROSINA: Menda! Popoldne, v svoj vinograd. Na skrivaj. Jih bom dohitel z zanesljivim fijakarjem, pod polnočjo. Da ne bi spraševal naprej: Dr. Verstóvšek je na vladni s' i v Ljubljani. Dr. Hohnjec, ta pa v Ljutomeru (*s palico zamahne k stenski ur*): Zdaj, prav zdaj jim govori na shodu! Ti? Najbolj na črni dèski si. Bodo najprej vdrli sèm!

MAISTER: S sinkoma je ženo že sinoči skril Pavlin, moj nadporočnik. V Celje.

ROSINA: Kaj, Pavlin? Je že nazaj?

MAISTER: S tremi četami Celjanov, pač. Odloži. Sédi.

ROSINA: (*Krakne*) Sedi ti! Kaj? Ti boš najmanj do jutra v mrazu stal. Jaz bom pa ležal –

MAISTER: Ah, ne boš, ne boš.

ROSINA: Jaz bom pa ležal! Te hrabil iz sanj. In ti, iz sanj, pošiljal poslovilna pisma! Adijo, Maister, bo pisalo v njih. Adijo, Maister, general, za *vso slovenščino* v povojnih homatijah božji dar, adijo – zakaj pregróbo breme si si zavihtil na svoja borna, kranjska, na tlačanska pleča! (*Šavsne*) O, dr. Mravljak, naprej, naprej, kolega! Kaj?

Mravljak je iz temè, obziren, tih, prinesel steklenico s pladnjem in pet nizkih, kelihastih vrčkov.

ROSINA: Kaj pa to?

MRAVLJAK: *Florian.*

ROSINA: (*Spet poskoči*) Kaj? Florijan? Ime diši po pijanem cankarjanskem mežnarju!

MRAVLJAK: Boljšega žganja, gospod doktor, še na Češkem ni.

ROSINA: Dandanes prav gotovo ne! Kaj?

MAISTER: (*Tiho*) Nadporočnik, prosim – čaj.

Dr. Rosina se pogrezne zviškoma na stol kraj mize. Žmeri za pribočnikom, z rjavo palico med kratkimi nogámi, s prsti na srebrnem jabolku – je bister, pronicljiv. Nabit z močjo. Hrupen kot infanterijski top. Z obrvmi na zatrèp: Nevaren, debelušen, predirljiv mefisto.

MAISTER: (*Miren*) Franjo, no – izgubi se. Čimprej iz mesta. Vrni pa se, sam, šele ko ti bom pošto dal.

ROSINA: Kaj? Menda! (*Odmahne*) Prav. (*Premisli se, na lepem žalosten*) Preveč usode je v teh dneh krog nas, moj ljubi Rudolf, da bi jo prespal.

MAISTER: (*Resno*) Nimajo le Nemci svojih ogleduhov: Vem, kaj govorim. Zares izgini. Še pred polnočjo.

Rosina, zgrbljen pod zmečkani havelok, pod prašni polcilinder, se zamisli skoz cilinder petrolejke.

ROSINA: Kdor sovražnika pozna kot sebe, je sto, dvesto, kaj vem, tristo let pred Kristusom učil kitajski general Sun Tzu, ta ne bo nikdár doživel fiáska... Jah, prihodnost, Maister – saj leži na Zeusovih kolenih, so menili Grki, ne? *Mar tudi naša?* Prav! Kot praviš. (*Hip – se spet nasmehne*) Lep! Oj očarljiv v tej avstrijski generalmajorski uniformi! Kaj? (*Sune h kapi, k obešalniku*) Kokarda – ta je poglavitna, je slovenska!

MRAVLJAK: Ni salona dandanašnji v mestu, ki bi znal, približno vsaj, skrojiti srbsko. Še med nami je nobeden ne pozna.

MAISTER: Bo, bo že (*ogleda se v kolena dol*). Obakraj hlač širok, primerno rdeč, primerno zlikan lámpas (*zmigne*) – no, kot v *operetah*.

MRAVLJAK: (*Rosini*) Prav o *nesramni opereti* pišejo, od 1. novembra sèm, v Gradcu in drugod po časopisju. Pljujejo od žolča! Zlivajo na štabne mariborske častnike pomije, ker so se pustili tolikanj neumno potegniti generalu Maistru, kot rekruti v spodnjicah, za nos.

ROSINA: Kaj? Ta uniforma je storila čudež! (*V Maistra*) Pa še zdaj ne vem, koliko natanko si imel 1. novembra pravzaprav na razpolago mož.

MAISTER: Na razpolago? (*Vnémarno odmahne*) Jaz tudi ne.

Zamišljen, stopi k oknu. Gleda. Ga odpre. Posluša v ulico nizdol – tema je kot v draperijah iz rumenkasto zamazane megle.

MRAVLJAK: (*Potihoma*) Približno sedem častnikov, podčastnikov. In 85 pešcev prostovoljcev.

ROSINA: Kaj! Pa Nemci?

MRAVLJAK: (*Zguba čelo v spomin*) 5. dragonski polk. 26. strelski polk. 47. pešpolk. 106. havbični polk. 128. topniški polk. Rezervna bolnišnica št. 1, skratka – približno 1500 dobro oboroženih frontnih vojakov. In 200 izkušenih častnikov... Opereta, pač!

ROSINA: Kaj? (*Pocmoka. Globoko vzdihne*) O, če bi v nebesih Bog imel vsaj enkrat Slovence rad in bi bilo čimprej ta mesec in čimveč podobnih operet! Zakaj mudi se! Čas hiti! (*Poišče k steni, k uri*) Vse ure bijejo iz dneva v dan spet nam le v vse večjo škodo! In bo skôro noč.

MRAVLJAK: (*Vstane*) Jih ni preveč te dni vsepovsod pri nas, gospod Rosina, ki bi se tega dovolj zavedali.

ROSINA: Jih ni, nak! Vem. Ker mislijo, da tudi naša, njihova usoda čaka Zeusu vrh kolen! *Hlapci – iz hlapcev, za hlapce in tako naprej!* Kaj?

Maister zapre. Vrne se vzdolž okna, miren od napetosti. Mravljak gre v vežo – v megli spodaj vznikne nemška pesem. Brž ponikne. Rosina klovnsko potegne vrat iz haveloka. Ji tenkó prisluhne. Se drži za uhelj, razsvetljen:

ROSINA: Kaj? Pijejo! Po krčmah pojejo. To ni slabó. Kaj? To, general, pa ni slabó!

Zagleda se v prijatelja, redkobesednega od vsega. Mu s sátirskih, vzplapolanih ustnic, iz koticika, čisto in zarotniško porecitra:

ROSINA: *Tud' on se je zanesel na njih spanje. Prelesti mislil je ozidje grada –*

General prikima, kamnat. Dlaka mu ne trene spod košatih brkov. Ko da je od zore sèm razmišljal le skoz tretji stih prav te Prešernove tercine.

MAISTER: In *ponevedoma* planiti nanje, pač. Če nam pod škornji počí ta majava brvca, bo pa krvav potop.

ROSINA: Saj si nas snoči zaprisegel k molku!

MAISTER: Sem.

ROSINA: In častnike, ki bodo šli v napad!

MAISTER: In častnike.

ROSINA: (*Pomrmra*) *Per vitem, general, ad vitem!*

Si natoči. Zvrne. Pogrgra. Izvleče robec. Ga zapahne v žep.

ROSINA: Ali vojaki že vedó?

MAISTER: Nič. Natanko uro prej, ob treh, jih bodo kuharji zbudili s črno kavo. Jim častniki zaupali smeri, pomen in cilj. Jih tiho, vsaksebi, na skrivaj, v presledkih odpeljali. Štirje so, kot pravimo, *nevralgični* odseki. Tle tu (*s sredincem tlesne štirikrat sèm, tja po Marburgu*). Udar bodo opravile izbrane kompanije Mariborskega pešpolka. Bataljon Celjanov. In pol čete pravšnje nastrojenih (*se nasmehne*), *razumljivo nepotrpežljivih* srb-

skih ujetnikov. (*Spet udari s prstom v zemljevid*) Najtrši oreh bo imel dr. Anton Dolar, stotnik (*se z nevoljo, ko da ga je sram, popravi*): Ah, najtrši oreh bodo imeli vsi! Tudi Primorci in Ljubljanci v zasedah daleč naokrog, od Piramide, Kamnice, vse do Betnave dol.

ROSINA: Si še v skrbeh zaradi vrha tik nad glavnim kolodvorom! Si ga zdaj pokril?

MAISTER: (*Kima*) Na Stolnem vrhu čaka nadporočnik Jožko Kralj z malokalibrskim pehotnim topom, s havbicama na kartečni strel in s tremi strojnicami – tc! (*Izdere uro, jo primerja s stensko*) Kdaj se bo prikazal dr. Leskovar z razorožitveno zapovedjo ljubljanske vlade vendar!

ROSINA: (*Skoči, kot prestrašen*) Kaj! Čemú ti bo!

Iz mègle gor poropota klopot kopit v galopu. Maister mu prisluhne – jezdec. Dir zamre tik hiš. Doktor vzmahedra z rokámi s stola. Zataca, posvaljkan v hlačnice in razležánih čevljev, sèm, tja:

ROSINA: (*Prizadeto, hud*) Rekel sem: Čemu ti bo? Prezri Ljubljano z njeno slavno, leno, abderitsko, kronično sklerotično in prav zato splašeno vlado – usekaj! Vòde so ta hip usodno, idealno kalne, general. *Priložnost zamujena* in tako naprej. Kaj! (*Tacá. Skoraj zakriči*) Prepusti sodbo zgodovini, ki bo v njej kdo *nezgrešljivo* oznamenován kot mož dejanj. Kdo drug pa kot kameleon, makáko, tepec! Zdaj, le zdaj bo še železo vroče – se pa že hladi!

Maister ga, začuden pol in kljub vsemú zabavan pol, prijazno gleda. Mu z očmi sledi, zrvnan ob mizi, s prstom na Marburgu:

MAISTER: Jah... Vojaki so nestrpni spričo Nemcev, ki spet rastejo v domišljav greben.

ROSINA: (*Vpade*) Usodno, general, te dni usodno gre za narod! Ga ni laški mrhovinar že odgriznil strašen kos? Kaj pa Koroška, kaj Prekmurje? Kaj! Vse to poznaš devetkrat bolje kakor jaz. Št. 2 pa, navsezadnje: Tudi za gláve gre! Nam, tebi, vsem! Gospodom po Ljubljani gre, iz veka v vek, lágodno, samo za *kahlo pri koritu*, kot se reče – le za strankarsko korist!

MAISTER: (*Presenečen, narejeno*) Doktor, no, vsem že ne. Vsem ne –

ROSINA: *Vsem, prav vsem* – seveda ne, ti moj poet, vojak! (*Na lepem, žalosten*) Ubogi narod: Cincanje, pritlikavost, umik – ta mati vseh političnih nesreč v slovenski zgodovini! (*Ihtavo*) Bi óni tam bili brez naroda kot belouška, kuščar – goli! Jim narod rabi za lasuljo! Jim rabi kot koketam na Francoskem perje krog bedres!

Zapelje se iz bolečine, smešno, prav groteskno, v kankan. Z dlanmi frfoče zadaj okrog hlač nizzdol s hrbtà.

ROSINA: Si vtikajo ta narod zad za trakec na klobuku kot zaslužni romarji v procesijah podobice z brezjanskih štantov – narod! *Njih se boj!* Teh crkljih žužkov v žitni skrinji! (*Se ujame, umiri, zadihan*) Naše zgodovine, Maister, ne. Kaj! Slovenske zgodovine *ti* nikakor ne! Zato prezri Ljubljano in usekaj – konec!

MAISTER: (*Nasmehljan*) In to mi pridigaš devet minut pred dvanajsto?

Dr. Rosina obstrmi. Razburjeno izvleče uro. Jo potrese. Spet primerja s stensko. Jo zapre:

ROSINA: Hudiča, že? Kaj! Ah... Ne!

Zatlači uro v žepèk, pod havelok. Omagan, séde.

MAISTER: Narodi imajo vlado, kakršno zaslužijo, si ondan rekel.

ROSINA: Ne, ne! (*Plane*) Kaj! O, konstatacija! Kaj potlej delaš tu to noč? In nadporočnik tam, Mravljak, po štirih letih front? In konj pred hišo? Ali častnik, prostovoljec Jožko Kralj, na Stolnem vrhu, s havbicama na kartečni strel in s tremi strojnicami, šklepetav v cesarskem plašču iz kopriv, z rokámi v žepih, zmrážen kot cerkvena miš v mlaki! Ne! Kaj? Usekaj, pravim! Kot edinole ti znaš – v teh naših dneh le ti! Ne tñpi, ker nekakšen dr. Leskovar kasni z nekakšno, kaj jaz vem, razorožitveno zapovedjo nekakšne vlade!

MAISTER: Aj, si se razvnel. Kot v šolarskih dneh po dunajskih kletih.

ROSINA: (*Se pihlja s cilindrom*) Res sem se.

MAISTER: Vse res, kar si nasul. Na žalost – vztrajam pri zapovedi.

ROSINA: (*Stišán, vdan*) Čemú?

MAISTER: Ker sem jo terjál. Leskovarja *sam* poslal –

ROSINA: (*Trmasto*) Čemu?

MAISTER: Da bi, enako sebi kakor vsem, zavaroval hrbèt. Če bi nocoj, nemara jutri kdaj, prišlo do hujšega prelivanja krvi. In bi Ljubljana, čednostna, zmedlela v sprenevedast krik – na *moja* pleča prevrnila koš z očitki. *Schutzwehr* že pozablja na polom cesarstva. Krepka je. (*Seže v listke, k pismom kraj Marburga*) Le podatek iz včerajšnjih pozvedovanj: Samo odsek na južnem bregu Drave šteje 15 častnikov, 175 mož z ročnimi granatami in 8 strojnic – z rezervo za klesanimi zidovi v *Kreuzhofu!* Ljubljana, ta pa se boji krvi. *Verjame vsem, povsod.* Le sebi ne: Se pravi – nam.

S temnega hodnika in potihoma, kot je značilno zanj, odpre Mravljak, pribočnik, z najnim sporočilom na karirastem, odtrganem, zmečkanem listu. Maister bere, z rôko v brkih. (Bolj natančno: Z desnim palcem v desnem čopu brk. S hrbtòm kazalca pa nalahno drsa po nosnicah sèm in tja.) Spodbudno se nasmehne v nadporočnika – ta mu odkima, nasmehljan.

ROSINA: (*Tiho porohni*) Kaj! Bom tu prav brž odveč?

S peresom vnese general štiri besede na karirasti papir. Ga vrne nadporočniku. Pa oblo črto, tri začetnice in tri številke (rimske) v Marburg – se zamisli v zemljevid.

Vtem je Rosina (dobršno izpihan, še naprej na skrivni preži z drobnimi, nemirnimi očmi) padel v naslanjač. Stegnil kratke nôge na oglódanih petàh. Jih nekajkrat prekrižal. Spet potegnil narazen. In si cilinder pahnil tik nad nos.

ROSINA: (*Sebi*) Ah, aha, Ljubljana – ljubljena, slovensko budna, pametna, pokončna vsa, ponosna! Ah, aha, Ljubljana, vse nam bo seveda padlo kot pečene koklje spod neba! Le kaj bi zgodovina brez krvi – kaj! Na Kranjskem se škropimo z žegnano vodó, pa smo v možgane luknjičasti kot od črnih koz, Ljubljana. Ni nam pomoči, nak – ni!

Je tudi vtem Mravljak odšel. In konj odpeketal spred vrat na cesti.

ROSINA: (*Najbrž sebi*) Napoleon je bil, brezbožnik, majhen, da so ga britanski karikaturisti kot svinčenega vojaka risali na levi dláni carja Aleksandra. Velik pa tako, da je prostranemu slovanskemu cesarstvu odloputnil, ruskemu medvedu, pravim, s svojimi armadami začasnih zmag in za vse čase izgubljenih bitk široko pot v svet! Nosil je približno tak klobuk kot jaz (*pokaže*). Na dva harlekinska roglja tule vrh ušes. In pa rozeto, v kar se da podobnih barvah kakor ti (*pomigne h kapi, k obešalniku*) – v modri, beli, rdeči. Kaj še bo! Le kaj še bo...

Zasopne. Splete prste. Skôro bo zaspal – pa vzdihne, zamižán, izpod nakvečenega krajevca:

ROSINA: Talci, general. Talci! Kdaj jih boš nabral?

MAISTER: (*Se namráči, čudno strog*) *Noli turbare circulos, amice, meos.*

ROSINA: (*Oživi*) Kaj! *Meos?* ... Prav. Celo tega sem to nocojšnjo noč vesel iz tvojih ust. Čeprav bi brez posebnih škod *turbare* nadoméstil s *tangere*.

Maister ga pogleda od strani nizdol, vzdolž petrolejskega obstréta, ki žari na mizo.

MAISTER: (*Tih, čez čas*) Franjo, čas bo.

ROSINA: Me podiš?

MAISTER: Samo bojim se zate – noč, meglà.

ROSINA: Ker nisem níkdar vojske služil, bom ubogal!

Z bledim stokom se zravnva na krive nôge. Zapusti fotelj – izza ovinka pripokljá pred hišni vhod avtomobil. Škripnejo zavore. Lopne v vratcih.

Maister hoče k oknu, in Rosina z njim, ko nadporočnik treskoma odpre čez prag, se brž odmakne: Dr. Leskovar je suh, že rahlo sključen, v temni suknji. Belkastih, nezdravih lic (kot od sušice). Z aktovko, z naočniki. S klobukom v roki. Znojnih, poležanih las. Obrit in z brkicami, pa z metuljčkom. Kljub napornemu popotovanju urejen (čez črne čevlje nosi sivkaste gamaše).

LESKOVAR: (*Noslja, zadihan*) Tu sem! ... V redu, general (*potéžka lahko torbo*)! Vladna listina je tu! Se je zapletalo – zapletlo ne. Sam vitez je podpisal, sam poverjenik za narodno obrambo. Sam dr. Pogačnik! Že lahko začneš: Vse bo zakonito. Vse kot je ob takem prav!

ROSINA: (*Ko da bo ugriznil*) Maister je začel, povsem nezakonito in čez vsako mero le na svojo pest, kot ugotavljajo gospodje v Gradcu in povsod, celo na Dunaju in po Ljubljani, dragi Leskovar, že 1. novembra! Kaj! Drugače bi ne nas ne naju ne bilo današnja noč več tu! In bi vse šlo devetkrat bolj po rakovo, kot zdaj Slovencem gre. In bi ta vitez kislega imena spuščal ob drugačnem vetru svoje kar se da pomembne milnate mehurje – naj ostanem v mejáh spodobnosti! Ah, à *propos*: Saj je pri čilem zdravju in krepak v duha? Pa pivo – točijo pri *Figovcu* pošteno pivo? Sakrament – vitez Pogačnik! Mu je kdaj Franc Jožef velel, naj za Avstrijo osvobodi Jeruzalem? In ta cekin iz medenine stiska v teh nesrečnih dneh vse naše, narodove niti v rokàh! Kaj? Bog, o Bog! Sicer pa sta v ljubljanski

vlati danes dva Pogačnika, je prvi Jože, drugi Lovro – udobno pravzaprav: Meriš na enega, zadeneš vsakič in po zaslužênju brez težav oba! O, Bog, Bog!

Leskovar se iz utrujene, vznemirjene slovesnosti stekleno nadrobi v pisarniško prisrčnost – zadržano se z udrtih lic smehlja Rosini. Pogleduje k Maistru (bi se reklo: Kot oščétkan, v domišljiji preizkušeno izbirčen istrijanec h gospodarju pred nedeljskim lovom).

MAISTER: Hvala, Leskovar. Oddahni se (*pokaže k pijači, v stol*). Kod si se mujal po Ljubljani, da si tolikanj zamudil. Mar avstrijski strojevodje stavkajo?

LESKOVAR: (*Ploščat v zobe*) Ne, še ne. Vojaštva dere, da je groza, od povsod! Zmešnjava! Zmeda, general (*Maister kima, ga tenko poslušaj*). Ogrí streljajo. Razbijajo. Granate mečejo. Kot srake kradejo in kmete ropajo. Na strehe plezajo – jih je v vagonih ko tropin v čebrù. Do Hoč so tla železniških postaj kot hlev nastlana s slamo, z vrečami razsute moke, s praznimi nahrbtniki, z orožjem, s strganimi čevlji, s strtimi zaboji, s cunjami, s krvavimi obvezami, z obranimi kostmi – apokalipsa! Lomijo drevesa. Pulijo plotove. Si kraj tirov kuhajo. Pa se na bajonet spoprimejo za kos komisa, sira. Ali, sodni dan, mesa!

MRAVLJAK: Še v Mariboru je le za pol pike bolje.

LESKOVAR: (*Odpira v torbo*) Ah, tu je idila, nadporočnik! Red je, mir – kot o polnočnici v zasneženi hribovski kapeli spríčo strašnega semnjà okrog! Na kolodvoru v Mariboru, no – poldrugi ducat jih, železničarjev, pač, leži, od ruma pijanih, tik potrtih sodčkov. Sedemnajst sem jih naštel. In žensko s kanglico: Molila je nogé v zrak. Vreščala *Nieder mit den Windischen!* In penasto improvizirala *Die Wacht am Rhein*.

ROSINA: Kaj?

LESKOVAR: (*Odpri v torbo*) Korporalu je, kaj vem kje že, je kanil z vlaka dol opraviti potrebito, predor glavó odbil ko turška sablja! S cigareto v ustih se je kotalila z brega. Zevnila. In padla v grm – jah, grdo, grdo!

Maistru pomoli kuvertó, zaljšano z oslovskimi ušesi. General prebere. Se grenko posmehne. Položi rokó z (zanikrno) zapovedjo na mizo. Čez trenutek jim na znanje da:

MAISTER: (*Bere, zatikljiv, nevajeno*) Obmejnóm štajerskom poveljstvu SHS u Mariboru. Buduči da je jačina slovenske mariborske posade sada takova, da bez drugih straža red održati može, to se naredjuje, da se sve straže (štajerska garda) poziva, da odlože oružje, odnosno, ako tom pozivu odgovorili nebi, da se po zapovedi generala Maistra razoružaju. Ljubljana, 22. november 1918... Dr. Pogačnik.

Molk. Jih vsakega pogleda. Postoji – zadrega. Votel molk. Izpod oboka spodaj pride nočna straža, korporal in dva moža. Utonejo v temò, ki so iz nje prišli. Stenj petrolejke poplahutne, ko da bi na lepem kdo zaprl kam – dr. Rosina, sunkasto se je obrnil:

ROSINA: (*Kaže na papir*) Tem se pa mudi!

MRAVLJAK: Kam?

ROSINA: Tem se pa hudičevo mudi izpod dežjà pod kap!... In slog in

slovnica in vse, kar, pravijo, človeka dela! (*Zataca sèm, tja*) Primožev domači jezik je seveda komaj srednjeveška latovščina, teološka puhlica, razkolniško zanič, oratorsko nabrekli, kvečjemu dolenski! Kaj? Prešernov vzvišen, vinsko zagrenjen, mokrócvetečen, kvečjemu gorenjski. Cankarjev iluzionistično bolan – in za ta nič si, Leskovar, poldrugi dan garal krog viteza Pogačnika?

LESKOVAR: Ne le pri njem.

ROSINA: Kaj! (*Se kot k insektu v škatli nagne. Pomiži*) Ta navsezadnje važna reč, po Maistrovem prepričanju, je brez številke od urada, ki jo je izdal! Tc, tc! In s tinto pisana, kot moj polmesečni račun pri špeceristu Leopoldu Zwickerju pokojnega Hilarija Inocencija Zwickerja! Podpisal pa jo je, nič manj kot s svinčnikom, poverjenik za narodno obrambo, si prej srečno vriskal, Leskovar, *sam dr. Pogačnik!* Pfej! Kadar Slovence noče zlodej vzeti, se jemljejo samí!

Mravljak odide – Maister se je zaštudiral v dokument. S črnilom vpisal na hrbèt zaznambo Op. 7. Se sklonil nadenj, k petrolejki, na komolec, tih, in z gubo nad očmi.

LESKOVAR: Ljubljana vsa smrdi po ljubosumnosti.

ROSINA: Zahvaljen Bog, vsaj smrdi.

LESKOVAR: Pa za ugled ji gre.

ROSINA: Kaj! Naj si ga pridobi!

LESKOVAR: Preprosto, no – bi rada vladala.

ROSINA: Ko bo to znala, ta prestolnica, bom jaz že avguštinec Abraham a Santa Clara, dvorni pridigar, z barokom zastrupljen!

LESKOVAR: In da je Maistru treba perutnice skrajšati. Zlomiti. Zvezati vsaj: Deželo da peha na rob, v mednarodni polom. Očitajo mu svojeglavost, rokovnjaštvo, boljševizem. Prelivanje krvi.

ROSINA: Spet! Ko da bi spričo Maistra Maribor bil križem tlakovan z avstrijskimi mrlaki! Kaj? *Prelivanje krvi* – mar naj bo tó merilo, kadar gre za stisko, za svobodo, za osvoboditev naroda usodno, pravim, na razpotju? *Boljševizem?* Šolske sestre tretjerednice presvetega Frančiška v Mariboru so bolj domoljubne, jaz bi rekel: *Pametne*, kot pa z napuhom, s hlapčevstvom in z omejenostjo duha nadevani gospodje véliki županje po Ljubljani! Te pohlevne, siromašne frančiškankе molijo vsak dan, pod noč za generalovo življenje, varnost in za naš uspeh!

Dr. Mravljak (potihoma) prinese čaj, skodelice in vitrast košek s prepečencem skoz dvogovor (v mračnem kotu) Leskovarja in Rosine, ko se Maister v sunku vzdigne, pol srdit, pol trpko nasmehljan od klavrnij v pismu:

MAISTER: (*Se kroti*) Ne vem, se naj režim ali jezim! Ta blaženi Pogačnik strelja s kazemátskim topom kozle! Jaz zaprišegam svoje častnike v strog, v kartuzijanski molk. Se kar se da potrpežljivo delam šibkega. Povsem nemočnega za dni, ki so se nam po čudežu, *vendár samo za hip*, na razpolago dali. Nemce ujčkam – ta viteški poverjenik, ki naj bi me z odločnostjo, z bistrino vodil, pa mi zapove, (*s kazalcem išče v list*) naj *se sve straže poziva, da odlože oružje!* Ko da bi te poslal, Rosina, Leskovar ali Mravljak, k nemškemu poveljniku z natančno uro našega napada, s smermi

posameznih udarcev, z razporeditvijo moči. (*Trezno*) *Ubogal – nak, ne bom!*

ROSINA: (*Skoči*) Kaj! O, Bog, pravilno! To je že Lucifer svoj čas zagnal v Boga!

MAISTER: In ne spremenil svojega načrta! Pogačnikov ukaz je diletantska, birokratična norost: Če bi poslušal, res izdal poziv, bi ostri boji razdejali Maribor v krvavo pogorišče. Kaj mislijo, ki so povzdignili tega nesrečnika –

ROSINA: (*Pomrma*) Ki nič ne misli, kadar misli, mislijo.

MRAVLJAK: (*Na lepem*) Sneg.

Maister se, z rokami na hrbtu, zagleda v noč, tesno kraj okna – zunaj cepajo snežinke. Rahlo trkajo po steklu. Se ugašajo v temo. Pa se čez hip obrne, prej utrujen od ljubljanske topoglavosti kot besen, vidno prizadet spričo budal, ki pastirujejo iz veka v vek, in njemu zdaj. Odprt v dlan, jih, mračen, tih, povabi k čaju.

Po razbolémem, trdem molku jih Rosina, ko je zmočil drobec prepečenca, ga poškrópil z žganjem, izpod vek ošine. Z žličko potrklja v zrak:

ROSINA: (*Maistru, da bi omehčal napetost*) Nak, pozabil pa ne bom! Sem si ponoči potlej v dnevnik zabeležil, ga pod streho skrtil, kako razburjeno smo te Voglar, dr. Verstovšek in – kdo še? (*Nagrbi nos v spomin*) Ah, jaz, menda! Kako smo te o pol enajstih 1. novembra zvišali v generalmajorja! Drobenci, navdušeni jurist Dobravec se je lomil čez pisalni stroj. Veselo nápačno po tipkah klépal. V koš mečkal papir. Voglar se je od neučakanosti ščipal v negovano, v šilasto, v kosmato bradico. Profesorsko nadzoroval diktat: *Po dogovoru z dosedanji vojaškimi in administrativnimi oblastmi smo sklenili, izročiti vam poveljstvo tukajšnje vojaške štácie. Ob enem se Vam v imenu Narodnega sveta podeli čin generalmajorja! Podpisali smo se – pa zvrh oblaka drug za drugim treščili na tla že pri vprašanju: Kakšna naj bo uniforma generalmajorja, prvega slovenskega, prve slovenske vojske! Kaj? Za bližnjico smo si izbrali srednjo pot: Obleka naj ne naredi vtisa na človeka – trak v slovenskih barvah vrhu kape pa! Ah, potegavščina, sem si ponoči zabeležil! Velikopotezna – burka pravzaprav, če nam ne bi tako peklensko šlo za nohte, šlo tako strupeno za srce!*

Maister, trden v život, molči, s pogledom na brlivkanju snežink pred oknom. Nenavzoč je. Boža čaj v skodelici, ko da je mraz. In v levi stiska, s palcem in s kazalcem, kot ugaslo cigareto, vladni dokument.

MRAVLJAK: Morda bi potegavščino kdo drug imenoval pogum. Jaz jo bom *iskra božja*: Saj se črnilo ni še posušilo, ko je ob enajstih pridivjal s posebnim vlakom z graškega poveljstva Ulmann, brigadir, polkovnik. Mi že po stopnicah gor glasno nergál, kako *ne gre, da bi major poveljeval polkovnikom!* In da za njim pospešeno koraka v Maribor madžarski polk – pa kot slanik obstal. Z ostrogami na pêtah trknil v pozor. In salutiral: Moj respekt! Vidim, *general*, da nimam tod kaj več iskati!

ROSINA: Nemci so to *mariborsko*, tvegano *peripetijo* vzeli brž in kar se da zares. Ljubljanska jara vlada ne.

LESKOVAR: (*Potihoma*) Od viteza Pogačnika je terjala, naj Maribor primerno pouči. Da gre za – opereto.

ROSINA: (*Vzprhne*) Kaj! Za njih smo opereta! Oni pa zase, težkih nog, slovesne sape, opera, kaj vem, Wagnerjev *Somrak bogov*? (*Napne čeljust. Mogočno, kratko zabrenči v refren*) Vse bolj me daje sklep, kako je to gospôdo strah, da bi se Maribor znašel brez njihovih štampljk v rokâh slovenske vojske! Zato naj v veke vseh nadaljnjih vekov bo, kot je od 1209. bilo – *Marchburg!*

MRAVLJAK: (*Na lepem, prizadet*) Kako bo pravzaprav v prihodnje s to državo, če ji že zdaj tako zelo ni mar njenih naravnih mej?

ROSINA: (*Zlodejsko*) Ste pozabili poudariti, Mravljak: *Katerih mej! Molk. Trkajo – Mravljak prinese generalu zganjen list, na hitro strgan iz priročne častniške beležnice.*

MRAVLJAK: (*Se skloni, tih*) Od Lindtnerja in Lederhasa, nadporočnikov, oddelek strojnic za posebne, komplicirane primere, general.

MAISTER: (*Bere. Se zvedri*) Brez hrupa, strela, pošta, telefon! Vrnite jima moj pozdrav, čestitke in zahvalo – ne, bom sam! (*Pripiše na hrbèt pol ducata besed. Spogleda se z Rosino. Išče za pribočnikom – ta je pred vrati že odpravil sla. Spet sédel k luči*) Leskovar, kako je s Cankarjem?

LESKOVAR: Menda slabó.

ROSINA: Kaj! Pa bo v Ljubljani spet kdo prav vesel te morebitne narodove katastrofe!

LESKOVAR: Nocoj pa te Ljubljana, Franjo, grize kot karlovarska sol.

ROSINA: Ne! Nikakor ne! *Ljubljana* rečem, mislim pa na marsikaj. To noč na primer: (*Skrajno resen*) Vzdignil se je kládivar, sin tisoč let zasramovanega, kot pravimo, sin tlačenegga, ne: *Pretlačenegga* naroda! Pokazal hrabrost. Iznajdljivost. Žilavost. Vojaško in politično modrost, o kakršni se v njihovih pisarniških beticah še okrog božičnih praznikov nikdâr ne sanja! Po strašnih kmečkih puntih prvič snel okove, miselne predvsem, slovenskemu človeku s pleč –

MAISTER: No, doktor, no – preveč na glas.

ROSINA: (*Šavsne*) Okno je zaprto! (*Vstane*) Slovenskemu človeku s pleč – iz mègele, goste, vlažne tam pa ropotajo sèm debela zdaj, pa spet zahrbtna birokratična polena! (*Stegne rôko proti Maistru*) *Sámi smo rešili Maribor!* In podeželje z njim. Samí postavili na nóge pravšnjo vojsko. Kaj! Vojsko za današnjo rabo! Ji vdihnili kljub grozovitim klavnijam naokrog primerne duha. *Torej samí oteli mejo tej državi – (se, začuden, spomni)* ki pa je niti ne poznam! Vsaj jaz je do današnjih dni še nisem videl, čeprav je Avstrija kapitulirala že 3. novembra. Kaj! *O, hlapci, hlapci, samo da bi lahko do smrti gor igrali gospodarje! Hlapci!* Ne sabotirajo nas za pol sklede nesoljene leče, Leskovar, le nemški, le socialnodemokratični železničarji, ne –

MRAVLJAK: (*Se posmehlja*) *Nemški!*

ROSINA: Le nemški, le socialnodemokratični železničarji, Leskovar, (*pošviga prek Mravljaka*) ta prostodušni gašperčkov teater na svilenih nit-

kah dunajskih in vsakršnih baronov, ne! (*Séde*) Kdo drug nam, še ne vem, za kaj, strelja izza okenskih zaves v hrbèt! (*Gorjupo*) Cankar pa umira.

Stori se tiho krog nemirne luči. Zunaj padajo, vse bolj na redko, mršave, snežinke v ihtast ples. Slabó je slišati z vogala gor – ko da kdo teče, ko da govori.

LESKOVAR: Pa če se vendar, Maister – ne posreči?

MAISTER: (*Tih. Oči povzdigne z rok na mizi. Odrezav*) Posreči? Na srečo, Leskovar, nocoj ne mislimo. Čeprav ti svétujem: Drugje prespi.

ROSINA: (*Zloben*) Še zvezd ni zunaj, da bi z njih dobrotno gledala, po astrologu Horowitzu, sestavljalcu tedenskega horoskopa za carico, carjeviča, čudodelnika Raspútina in policijskega ministra, gledala na nas, posameznike, vse, usoda. Ni! Je mraz. In sneg – snežinke lačno trkajo kot ptičke v okno. Kdo naj jim odpre?

Koraki. Trkanje – Mravljak prinese generalu ustno pošto:

MRAVLJAK: (*Napet*) Z opazovalnice pred glavnim kolodvorom javljata dijak narédnik Tomažič in Vidic, praporščak, da so k tovornemu skladišču, na skrivaj, kot iz kleti, vzniknili avstrijski zrakoplovci in mornarji pod poveljstvom nadporočnika von Trettlerja: Približno 25! Strojnice postavili navzkriž. Straže razpostavili tako, da je še táko presenečenje, spričo preglednosti, zaman – predvideni naskok pa tudi, general.

Že med Mravljakovim poročanjem se Maister zbrano skloni ob Marburg. S svinčnikom poišče med zapiske – vleče ga z okúpkanih števil in črk na dolgem, ozkem, tršem listu, k dnu.

MRAVLJAK: Naj ju dopolnim: Trettler je predrzen, hraber, brezobziren! Ga od začetnih soških ofenziv poznam.

MAISTER: (*Zbran*) Ga tudi sam poznam. Pokončen, trden. Še do svojih trd. (*Čez hip*) Naj ga napade mali veseljak iz Ribnice, Zupančič, mojster vsakršnih prevar, navideznosti, drobnih umetnij. S poročnikom Zupančičem jim ne bo dobro krljev zvečiti. Za pol predala hrani v posteljni omarici odlikovanj – največ prav iz obsoških bitk in prask.

MRAVLJAK: (*Se posmeji*) Ga tudi sam poznam.

MAISTER: Hrvaški stotnik Krummenácker bo iz svojega rezervnega oddelka, tik pred polnočjo, dodal Zupančiču primorske prostovoljce, 26 mož, s po dvema ročnima granatama. In štiri strojnice.

Mravljak se (kot oddahnjen) vrne k vratom – Rosina se spotegne v stol. Si vtakne palce pod oprsnik. Požvrglja:

ROSINA: (*Vase*) Kaj pravzaprav, od kod in kakšna je ta reč – avstrijski mornarji? Ko da bi carjev vojskovodja Brúsilov 1916. v Galiciji metal čez zamete v boj puščavske strelce iz Sibircev v rdečih egipčanskih fesih in s tunizijskih kamel! (*Hrupno, se obrne*) Leskovar, ti sel s pomembnimi ljubljanskimi novicami, še kaj povej!

LESKOVAR: (*Le Maistru*) Kje pa je poročnik Franc Malgaj? Kam bo nocoj udaril?

MAISTER: (*Obstoji. Z rokó pokaže v večji zemljevid. In skoraj nežen*) Malgaj je v sunku osvobodil Pliberk. In še kaj. Zdaj že koraka s 119 prostovoljci proti Velikovcu. Več ta hip ne vem.

LESKOVAR: (*Se suho zgane, presenečen*) Ne! Pa stotnik Lavrič?

MAISTER: (*Séde*) Čaka pri Kanonenhofu.

LESKOVAR: (*Se nagne*) Kje?

MAISTER: *Kanónenhof*, tik ceste levo pod Celovcem.

LESKOVAR: (*Z občudovanjem, zadržan*) Ne!

ROSINA: Prideš iz Ljubljane, doktor, pa ne veš!

LESKOVAR: (*Raztresen*) Tam nič ne vêjo.

ROSINA: Nočejo nič vedeti – in v tem bo njih naglavni greh!

LESKOVAR: (*Le Maistru*) Tvegano.

ROSINA: Kaj? Tako približno tehtajo v prestolnici. Vse jim je *tvegano!* Po sejah žvečijo zanič izdelke kuharjev v hotelu *Union*. Pihajo iz smotk – *tvegano!* Malgaj pa gre! Po snegu gre, po noči gre, po dežju gre v Slovence gor, skoz *Korotan*, skoz to, kot pravimo, *slovensko bolečino*. Vmes, če se mu kod kdo v bran postavi, majceno poropota, kot se spodobi častniku, nosilcu prve, torej *zlate*, torej najbolj svetle nemške hrabrostne svetinje, ta Malgaj!

LESKOVAR: Ko se bo Nemeč zbral, oddahnil, streznil od poraza, bo Sodoma, Gomora bo.

ROSINA: (*V bes*) Ta je že tisoč let iz dneva v dan bila! Ah, konstatacija, Leskovar! Kaj navsezadnje tvegamo? Svobôdo, ki je še nikoder ni? In je vprašanje, kakšna bo, če bo, ko bo. Svoj dedni klanec siromakov? Lakoto, svojo sušico, klasično pohlevnost, svoj obup – kaj? (*Se zarepenči*) *Tvegamo!* Ponovil bom: Tako približno sodijo pisarniške fosilije v Ljubljani! Le, kar nam bo mladi nadporočnik Franjo *prikorakal*, to, in samo to, bo jutri kdaj slovenski rod imel! Nihče ne bo, celo prijatelj ne, nikdâr, pritekkel brez računa nam v pomoč – jih pa nič koliko že dirja sèm nam v sprid. (*Ponosno vstane*) Takó smo majhni, kot sem majhen jaz (*séde*).

Maister ne posluša: Vstal je. Se s pribočnikom Mravljakom nagnil čez gradivo krog svetilke. Plamen kdaj pa kdaj vzplapola. Odskoči k sfingi. V stensko uro. Pade v kot.

LESKOVAR: Če že ponavljaš, naj ti ponovim: *Razumem koga*. K Baltiku se razprostira silni nemški svet. Ne le do Cerknice. Do Zgornje Kúngote. Ali pod Spodnji Kašelj! Mar bo kdaj težkó planiti s škornjem spet skoz to mravljinjče domoljubno kranjsko mrgolenje? Treščiti po bobnu? Tróbiti v preplah?

ROSINA: (*Siten, naveličan*) Trobijo! Saj trobijo. Odkar smo, trobijo. Kot je zatrobil, kaj vem, štajerski nedeljski skriboman v Gradcu, pravi si *pisatelj*, Rudolf Bartsch, upokojen kavalerijski oficir, se pravi, nadpovprečna glavica, da smo Slovenci pravzaprav gospóščina! Zavojevalci. Zati-ralci. Gornji sloj! Pri nas da je nad vrati v cerkev ploh z napisom *Psom in Nemcem prepovedan vstop!* In da naš fajmošter v spovednici vsakič terja od župljank, naj ne dovólijo možem pozimi blizu z migetalčkom, če so Nemci – le zakaj pozimi, Leskovar? Tegà ne vem. Veš ti?

LESKOVAR: (*Se kislo smeje na rumen, ploščat nasmeh*) Celovski Nemci – tam se *mu* ne bodo dali kot v Mariboru, nak (*z gubami na čelu miga k Maistru*). Vsi pri nas so vse bolj piškavo za nas. Nas mami strah. Ne

samo mene. Ne le tod. Zato sem rekel, da *razumem koga*. Strah: Le kaj nam bo prinesel jutri z *jugom*? Sam, Rosina, si se vprašal o državi: *Ki je niti ne poznam!* (*Vse bolj gorjup*) Ta čajna mešanica ver, jezikov in naglavnih rut. Ta prepotentni *karavan-saraj*, nam je zaupal praporščak Matija Turk, saj so jim lani pri Dobrúdzhi, po krvavih bojih, oficirji trgali slovenščino nič kot v Dobrovoljskem, torej *prostovoljskem* korpusu – kot prej, v avstrijski vojski, pijani korporali! Mar smo prav ubrali, doktor, pot iz stisk? Nam bodo v prihodnje kdaj, ali pa ne, otroci rekli hvala? (*Pomolči*) O njih, o Nemcih pa: So lačni, zbegani. Pojutrišnjem pa bodo spet nevarno na nogah. Spet za pol palca bolj strupeni... No?

ROSINA: (*Ihtast, kar sovražno, zastreljen*) Naj torej čakamo, da bodo, praviš, za *pol palca* bolj nevarni? Kaj? Ah, nehaj, nehaj! Si preberi Slomška. *Nežico, Blažeta!* Pojdi mu v nedeljsko šolo, Leskovar – naiven si!

Zažene se, ko da beži od sebe kam, iz mraka v mrak. Izdere uro. Šklepeta s pokrovčkom. Jo primerja, kot že ves večer (pa ne le on), z okrasno, s stensko. Zavali se v stol. Se oberoč zagrabi pod kolena. Poboljšči skozi Leskovarja. Škili vanj.

LESKOVAR: (*Grenak*) Povedal sem, kar tudi tebe žge.

ROSINA: (*Mrk*) Ti, Leskovar! Ti tvoji argumenti! Kaj? Si bil že v zibki krščen za premaganca? (*Zateče se v posmeh*) Respekt za tvoj odvetniški talent, pač. Vendâr: Kaj sploh počenjaš tu? Pardon, sem grd. Pa saj me ti nikdâr nisi jemal pretirano zares! Le pri balinanju si se me bal. In pri kvartanju tebe jaz. Pa mene ti, ko sva se sekala v premoženjskih pravadah. In so cinasti črnilniki in suhe muhe v njih leteli prek klopi – kot bodo skôro krogle iz topov in pušk čez Maribor. In še ne vem, kje pravzaprav se bomo zjutraj prebudili. Če se bomo. Kaj?

LESKOVAR: (*Docela miren*) Povedal sem samo, kar tudi tebe žre.

ROSINA: (*Maistru*) Strašni Trettler, general! In tistih 25 zrakoplovcev in mornarjev: Pomeni, da kaj sumijo? Da se jim svita? Da so nas odkrili?

Leskovar zapre ključavnico na torbi, da bi se poslóvil. Ni mu dobro, spričo vsegâ (in od poti). Z upadlih lic mu petrolejka lušči žolte óblate skrbi, strahu.

MRAVLJAK: (*Rosini*) Slutijo? Ne, nič.

MAISTER: Smo jih pa, dolgo že, slutili mi. (*Poišče pismo. Mu ga pomoli*) In jim, zares poslednji hip, vdrli skozi načrt.

Rosina bere, tjavdan. Vstane. Si potolče krajevce cilindra nad oči. Ošine Maistra. Spet prebere – z mrdanjem. S poprečnimi potegi ustnic. Vzbrbota. Se kameninasto sesede v molk:

ROSINA: To mi, general, šele nocoj poveš?

MAISTER: Več glav, saj veš, več ve. To pa ni zmeraj ne pripravno ne v korist. Le obremenil bi te, Franjo. Brez potrebe.

ROSINA: Dr. Mravljak, ponižno prosim: Mar čaka na vogalu, v temi in name, fijakar:

MRAVLJAK: (*Pogleda. In zapahne okno*) Čaka.

ROSINA: Hvala. Naj le čaka.

Pomahlja v pisanje, z buciko pripeto na kuverto. Se trdó vzdigne.

Pojeclja – preplah in blisk mu hkrati gresta iz oči (na žarkih od zelenkaste svetilke). Se odkrije v Maistra. Se, lesen, prikloni do pasu, kot med aplavzom v čitalnici:

ROSINA: (*Kdo bi vedel, ali ganjen ali kar tako*) Slovenci, bi spet rad na znanje dal, so zmeraj zmogli pametne vojake! (*Stisne polcilinder na srce. Glavó zalomi čezenj*) In, priznam, le sebi v sprid: Zanič politike, Slovenci. (*Se pokrije, položi papir na mizo*) Pójdiva, prijatelj légis Leskovar! Sva tu le kupček civilističnih smeti. Delavnim ljudem tako rekoč v napoto.

LESKOVAR: (*S klobukom v prstih, da bi se poslovil. Ne razume*) Kaj pa spet, Rosina, no?

ROSINA: Kaj! Težko požiram. Ko da me kosmata roka vleče za kravato v zrak! (*Pograbi pismo. Krikne*) *Es ist alles vorbereitet, človek božji! (Trepeta) Den General Maister und Stationskommandanten Cvirn, den windischen Polizisten Senekovič, den Minister Verstóvšek, den Advokaten Rosina und*, skratka: Vse je pripravljeno! Generala Maistra, štácijskega poveljnika Cvirna, slovenskega policista Senekoviča, ministra Verstovška, odvetnika Rosino in duhovnika Hohnjeca, groza, bomo brž odpravili iz Maribora! Jih – storili neškodljive, in tako naprej! (*Vrže Leskovarju pismo v klobuk*) Kdo je to podpisal? Stoj!

MRAVLJAK: (*Zabavan*) Kakor po navadi – tisti, ki se ni.

ROSINA: Kdo in kje, kako in kdaj pa ste prišli do pisma? Kaj!

MRAVLJAK: Tam je datum – 20. november. Dr. Senekovič ga je prestregel. Ga z ledenim, njemu lastnim mirom bliskovito ekspediral sèm.

ROSINA: Čisti Damokles!

LESKOVAR: (*Osupel*) Mar v Ljubljani vejo za to reč?

MRAVLJAK: (*Se zdrzne*) Bognasváruj!

MAISTER: Ne vedó. Bi se pri priči daleč zvedelo, da mi vemó.

LESKOVAR: Če bi Pogačnik vendarle poznal ta dokument, bi ti z neskončno manj cincávosti, pa ne le on, dovolil, general, v udar.

ROSINA: (*Hripav*) Kaj! Maister bi napadel brez Pogačnikov! Brez, med navednicami, dovoljenj!

LESKOVAR: (*Skoraj užaljeno*) Čemú sem potlej kot berač med romarji moledovál od gor do tja in naokrog pa križem po prestolnem mestu dol?

MAISTER: Leskovar, ne maraj. Je že prav takó.

ROSINA: Kaj! Je teh podatkov več? Ali le ta?

MRAVLJAK: Preveč.

MAISTER: Vse od nastanka mariborske *Schutzwehr* smo, preprosto, vedeli, da kani mestni svèt s to svojo brambovščino tisto, kar s prostovoljci jaz: Držati, obdržati Maribor. Opozorila so nam dobesedno cepala pred nóge. S kolikšno težavo sva, le za primer, Rosina, pomirila naše mlajše častnike, do dna razjarjene, ko so nam Nemci ustrelili Vauhnika.

ROSINA: Sva. (*Kima*) Komaj!

LESKOVAR: (*Se jim približa*) Vauhnika?

MRAVLJAK: Prostovoljca Franca Vauhnika, kmečkega sinú iz Sv. Miklavža, konjenika, starega 19 let: Vojaki so prepevali na dravskem

mostu. Pritekla je schutzwehrovska patrolja. Jim petje prepovedala. Pa jim začela s čepic trgati slovenska znamenja – takrat je padel strel. Naslednji dan pod večer smo Vauhnika že pokopali.

ROSINA: Damokles!

Leskovar se ne premakne, rahlo sključen, kot zabit. Rosina pa taca iz kota v kot. Se vleče za verižico na žepu kraj oprsnika. Osorno mršči obrvi.

MRAVLJAK: Opozoril nič koliko. Še predvčerajšnjim je četovodja Franjo Spes ob Vodnem stolpu trčil na opitega sošolca, desetnika pri *Schutzwehr*. Ta se je narógal. Mu požugal: Le počakaj, le počakaj! Ali se vam bo, le čakaj, *nekaj* pripetilo v *nekaj* dneh! Ali pa Sénjor, dr. Davorin: Od nemškega tovariša in prav tako sodnika je razbral, z novico brž pritekkel sèm, kako nas bo zeleno-bela garda naskočila. Nas razorožila. Polovila do poslednjega naše može – najprej seveda generala Maistra! Ali 19. ob desetih, ko se je skrivaj na sejo zbrało 70 nemških častnikov – no, eden je med njimi bil pa naš.

ROSINA: (*Zasopihano*) In to mi, general, šele nocoj poveš?

MAISTER: (*Zmigne*) Zato razcepi, Franjo, svojo deklamacijo *Tud' on se je zanesel na njih spanje*. In – *ponevedoma* planiti nanje.

LESKOVAR: Se tudi ve, kdaj bi napadli?

MAISTER: Pač, 25. v jutranjih, še nočnih urah.

LESKOVAR: (*Zgrožen*) Ne!

MRAVLJAK: Udar bi vodil podpolkovnik Kodolitsch, poveljnik *Schutzwehr*. Uglajen gospod.

ROSINA: (*Vroč od vsegà*) O ti hudič, o ti hudič!

LESKOVAR: Tisti smehljajasti, z monoklom?

ROSINA: (*V stok*) Ah, Leskovar, ah, to pa je pomembno, to – monokel!

MRAVLJAK: Si ga po krahu vojske ne natika več.

Leskovar je plah, s klobukom v roki – že odhaja. Truden je. Utrujen od novic. Rosina pa zaripel in razburjen, ko da grabi križem naokrog in k sablji, da bi zarobantil kam.

MRAVLJAK: Še njih načrt imamo, doktor, za prevrat: (*Pokaže k petrolejki, na papirje*) *Schutzwehr* bo planila, z mariborskim nemškim prebivalstvom, zlasti še z železničarji, po slovenski vojski. Na voljo ji bo stala, za pomoč, posadka v Lipnici: (*Zdaj jima kaže v zemljevid*) Ta bo pridrla od Šentilja. Se naglo, po potrebi kar s korakanja, vpregla. Pri priči zanovačila železničarje v *mestni bataljon*, ki ga bo sama oskrbela s častniki, s strelivom, s hrano – sledil bi, temeljito, lov na nas. In hitro vezanje vrvi pod kandelaber, kot jim je skoz veke sèm v navadi.

Le kdaj je vstopil, še potrkal ni – tik vrat stoji dr. Senekovič, silhueta: Čvrst, visok pa ne. S klobukom. S prsti lágodno v žepih suknje. Miren do ledénosti. Prijazno gubast okrog ust (podsmeh). In zmeraj zadaj. Skoraj zmeraj v senci (mar so mu pozlátni puhi s petrolejke zoprni?) Od vsegà bi bil okoren, če ne bi odločnost, izklesanost, žilavost, pa radovednost iz oči vsakikš spet razgibale in (kot pri Maistru) omehčale zagorelih, že prstenih lic.

ROSINA: Kaj! (*Se hitro zgrbi, ko da bi sicer ne videl izpod krajevca*)

Senekovič, naš ljubeznivi mariborski notranji minister! Nosiš dobre, nosiš klavrne novice?

SENEKOVIČ: (*Iz sence*) Prav nobenih. In vsem pozdrav.

MAISTER: Sédi, Ivan – Pogačnik nam je iz Ljubljane vendarle poslal prek Leskovarja blagoslov.

SENEKOVIČ: (*Ne séde*) Vem. In sitno grajo, ker smo te povišali v generala – ko te bo priznala, če te bo, te bo gospôda tam imenovala komaj za *polkovnika z naslovom general*.

ROSINA: (*Skoči*) Kuge, lakote in telebanastih ljubljanskih artefaktov nas, Gospod – so nori?

SENEKOVIČ: Ne. So le majhni. Veličastni so. Pomembni. Se držé za svojo brado – mislijo, da se Boga. In Wilsonu takó zaupajo, in da nam bo še Gradec, ne le Velikovca in Celovca dal, kot preužitkarica Bogu za hrbtóm zaupa v moč blagoslovljene vóde. Tod jim je vse, in smo jim, kot na severnem tečaju, v megli: Ne vejo nič, prepričani, da vejo vse. Pa vladajo. Nas karajo. Se višajo v glas. Celó grozijo. Gredó se Machiavellija, čeprav nobeden tam ne ve, kaj je svoj čas počel ta uglajeni florentinski individuum. Uganjajo skrivnost politike. Pa ploskih nog vstopajo v diplomacijo: Nekakšen Marjan brez soli iz Borovnice, votel v pamet ko ta petrolejka, je že določen za vratarja na veleposlaništvu v nekakšni kaj vem kje deželi.

ROSINA: Pa si rekel, da prihajaš brez novic!

SENEKOVIČ: So to novice? To je, dragi Franjo, naš usodni, naš prekleti nič. Namesto da bi zapravljevček stekel, zdaj je čas – je ob kolo. Nazdravljajo, ker je dvoglavega cesarstva konec. Mahajo z balkona dol v facanétlje. V rdečkaste marele. V vriske, v karnevalski vrišč narodnih noš. Se trkajo po prsih. Tipljejo do novih gospodarjev. Si delé oblast – in kaj še bo. Imate cigareto? Pustil sem jih straži spodaj. Naj kadi. Lahko bodo nocoj poslednje zanj.

Prižiga v dvakrat globlji molk – nikdàr inákast v živce: Zdaj pa ko da ga je speklo skoz srce. Da ga je vrtljak prtiličnih megalomanij pretresel. Vidi, da jih je s prihodom prizadel:

SENEKOVIČ: (*Bi rad popravil*) Z mladim Kóničem, oboroženim aspirantom, sva poprek, v kolobarjih šla do sèm – nič. Gasijo se laterne kraj predmestnih krčem. Stišala se je celó *Bierquelle* v Poštni ulici. Na Jožefovi so zaprli *Kreuzhof*. Maribor kot po navadi spi. Ne sanja se mu. Kaže, Maister, da je, kakor bo.

MAISTER: (*Nenavzoč*) Kaže.

LESKOVAR: (*V težavno razpoloženje*) Jaz bi, z dovoljenjem, general, odšel. (*Pokrije se*) Opravil sem.

MAISTER: (*Mu poda rokó*) In dobro si opravil. Hvala. Vsaj vemó, pri čem v Ljubljani smo.

ROSINA: (*S havelokom zavaljen v stol*) Ko da smo šele zvedeli! Kaj? Srečno, Leskovar. In proč od uličnih svetilk – čeprav le vsaka tretja tli. Pa brez zamere, če sem včasih butnil čez kot pena s piva! Pes, ki laja, in tako naprej: Preveč križpotij je te dni krog nas, da bi se človek ne dajal na svoj račun prijateljem tu, tam v zobe.

Leskovar se vljudno posmeji. Se spet odkrije, sključen. Gre – Rosina stopi k oknu. Ga zapre:

ROSINA: (*Brbota*) Kar čaka! V težki pravdi sem ga sedem tednov suma pral, in ga opral, da je kljusetu konkurence fijakarja zavdal z nekakšno ubijalsko ogrsko ržjo. Naj čaka.

Molk, Mravljak nalije čaja, žganja v skodelico. Povabi dr. Senekoviča k mizi. Petrolejka jih v krogu tiplje iz temè – Senekoviča, ta neslišno sreba, še najmanj. Rosina (se, zatanjšan v veke, že dolg čas ozira k Maistru) vzame iz oguljene, z rumeno vrvco prepasane beležnice zmečkan papir. Si ga pogrne prek dlani:

ROSINA: (*Tjavdan*) Včasih kod prepisem kaj, da mi v vinogradu, ko sonce tone, ni pustó. Naslov je nevsakdanje vsakdanji. Pa bi rekel: Bo kot nálašč za te dni – *Naši mejniki!*

Zmóten, ihtav, se obrne k uri – ta se v vsiljivo drobcenih udarcih strese čezenj. Ko je bitja konec, se Rosina spet zamisli v pesem. Se pobožno, pa v natančnih, rezkih poudarkih in premolkih, oglasi:

ROSINA:

Mladi! Da ste pripravljeni:
meča ne dajte nikoli iz desnice,
naše pravice nikoli iz zenice!

Vranec naj zoblje osedlan,
da se kot strela do mej zaprašíte
in prevalite lažníke kamnite,
ko se ukreše – vaš dan.

Nič junaško, še slovesno ne – pesem trpko izzveni. Rosina jih ošine: Senekovič ga je (v senci) le na znanje vzel. Mravljak se, pač, počasi in napet, vzdigne. Se s pestmi prisloni ob hrbtišče stola. Maister – z mislimi je ko drugje. Z očmi pa na rokàh, vrženih čez zganjeni Marburg.

ROSINA: (*Vdan*) Podpisa ni. Čeprav je pesnik znan. In dandanašnji daleč prej kot na srebrnem pegazu, simbolu kaj vem kam v večerni mrč zasanjanih poetov. (*Sprenevedast, Maistru*) Ti, *Vojanov* – pa sem te zanič ali vzvišeno *podal*, kot bi zapisal gledališki kritik Škufca? Kaj!

MRAVLJAK: Ah, imenitno, doktor!

ROSINA: (*Poklapan*) Avtor pa molči. (*Spravi pesem med platnice. Zagatí platnice v žep*) Še ni osvobojen naš Maribor, že kličeš s pesmijo v Rož, v Podjuno, k Zilji svoje prostovoljce! Hitro gre!

MAISTER: (*Skrije vzdih*) Počasi, Franjo. Klapouhasto ko tvoj kočijaž tam spodaj. (*Se nasmehne*) Nam zavdajajo – z nekakšno zastrupljeno ogrsko ržjo.

SENEKOVIC: (*Neprizadet*) Korošci si že teden dni podajajo v Ljubljani kljuke. Prosijo, naj vendar pridemo. Rotijo, naj jih kdo obváruje oboroženih nemških tolp – jim pa vse kljuke, do poslednje vred, ostanejo v rokàh

ROSINA: (*Vre*) Kdo bo in kdaj račun polagal temu ljudstvu? Stal kot

kuščar gol pred zgodovino? In se v narodnih matrikulah ohranil vnukom kot *neponovljivo imbecil!*

MRAVLJAK: Ljubljana, doktor, se boji skrbí, kako nasititi Koroško, če bi jo zasedli. Tavčar toži, da mu še za Kranjsko manjka moke in masti.

ROSINA: Moke, in masti!

MAISTER: (*Tih, razločno, strog*) Mar ni prejel od zanesljivih, sedemkrat preverjenih ljudi podatkov, da ležé tako rekoč *zakladi* hrane po skladiščih? Mar jih ni prebral? Živil je dandanašnji v Celovcu za deset Celovcev! Pa mar nisem štiri zadnje mesece kot intendantski častnik sam, skrivaj, zadržal na stotine vlakov, ki bi jih požrla Piava ali Italijan?

SENEKOVIČ: (*Mimogrede*) Ob vsem respektu, kajpada, Mravljak – o tem, kar zdaj počenja, bolj natančno: Česar tolikanj katastrofalno ne počenja dr. Ivan Tavčar, bo sodila zgodovina kar se da tako, kot pravkar ti, Rosina. In mu, kot se reče, prav *grdo zamerila*.

MRAVLJAK: Je starec. Je upehan. Je v kri težak.

ROSINA: (*Rdeč*) Je do zažuljenosti *vélíki župan!*

SENEKOVIČ: Ah, je le vodja svoje stranke, to.

Maister vstane, bled od plapolanj zvrh stenja. Z uro v dláni obstoji. Bi z desno v brke, iz navade, posukljaj. Pa stopi k oknu, ko da je tesnó in bi odpahnil kam. Mu roka s kljuke pade za hrbèt, v levo pest. Zagleda se – je zunaj črna, mrzla noč. Kraj stekla rahlo plapola od lúči sèm.

MAISTER: (*Sam, in prek ramen*) Ne vem, kdo vse bo pred slovensko zgodovino obveljal za imbecila. Ne zanima me. Celó pomembno ni. Vem pa, da jih je preobrat, politike, zadel kot zmeraj smešno nepripravljene. (*Obrne se*) *Predvsem v duha*. In da grozí komedija dozoreti za naš narod strašno v tragedijo. (*Jih premeri. Z molkom. Se ozre skoz okno, bled, napet v profil*) Mi hočemo. In moremo. Pa: *Mi ne smemo!* Vse nam bo, v kratkem, na Miklavževo, prinesel s parkeljnom, ob angelskem cingljanju, Wilson – ta naivni za naivne, blaženi Tomaž Američan, ki sploh ne ve, čeprav pošten, ali Slovenci životarimo pol klaftre bolj na Češkem ali scela na Slovaškem. (*Spet jih meri. Z mislijo. Spet gleda k oknu*) Piškavo, pritlično. Gluho kot Krjavljeva koliba v mesečini s snegom krog in krog. Čehi, pač, Slovaki – ti vedó, kako se v takem marsičemu streže. O, vedo. Pri njih se je sprožilo v hipu, suho, kot lisičja past! Pri nas pa –

Daleč pade, izza cest in streh, strel. Zdirjajo koraki. Strel. Nekomu kdo kriči. Strel. Odmev potihne.

MAISTER: Pri nas pa – en sam hiter, krepek ofenzivni sunek bi v treh dneh, sem rekel: *V treh dneh* te epohalne zmede rešil več, ko tri krvava, vseh ponižanj in tegob navrhana stoletja trde narodne obrambe. Neprihernó več! Potlej, kvečjemu v treh mesecih, pa se bo Nemeč na Koroškem spet pobral – in bo drugače. (*Kot v opravičilo*) Sebi govorim, saj vidite. Ne vam. (*Si dlan otre ob dlan, ko da mrází. Mravljak odide, sklonjen, tih*) Stopicanje po preležanih pravnih potih, ko si drugi narodi v zamahu kujejo nov paragraf. Pohlevno cincanje. Docela nerazumna ozkosrčnost. Malodušje. Lóščena manjvrednost, in pomanjkanje vsakršne odločnosti, da bi dosegli – maksimalnih ne, vsaj *minimalne* narodove cilje! Lágodnost. Sebič-

nost. Ljubosumnost. Rodoljubarska napihnenost, užaljenost in kaj še vem, strah: Podedovani strah pred odgovornostjo, ki je pokončnost in ponos – pa se kot plaz nabirajo čez nas nesreče. Kdo bo čemu kos, ko se bo zganil? Se podrl, plaz. In nam odnesel, kar se še odnesti da? (*Se spet obrne k oknu, v noč*) Krjavljeva koliba, luna, sneg. Gluhoba: Notri pa si skoz groteskne sanje *laže* o presekanem hudiču naš original. (*Séde*) Ne zamerita. Saj ne učim – le tožim (*se podsmehne*) spričo razumljivih stisk in preizkušenj vseh teh zadnjih dni.

ROSINA: (*Zgrbljen, bzikne*) Cankar, Cankar, hlapci, hlapci! Daleč kod pa šklepeta Martin Kačur. (*Mravljaku*) Kdo je streljal? Kaj!

MRAVLJAK: (*Le Maistru*) Pijan schutzwehrovec. Tako do pèkla pijan, da ga je njihova patrolja odpeljala. Ena krogla je raztreščila kristalna vrata v atriju kavarnice *Theresienhof*. Druga pa lekarnarju Savóstu v spalnici potrgala lestenec. In moža popikala s črepinjami, med spanjem, čez obraz – prav on je z okna dol vpil na pomagáj.

ROSINA: (*Prhne*) Pa bo *Grazer Tagblatt* spet zakričal na poltretjo stran, kaj *Slawen* delamo docela nekrščanskega po Mariboru Nemcem! In naj brž pridre skoz mesto ena od antántnih sil – po možnosti, menda, Italija! Kaj?

SENEKOVIČ: (*Iz svoje sence*) Prej si poudaril, general, *Mi hočemo. Mi moremo. Pa: Mi ne smemo!* Potlej ti, Rosina: Cankar, hlapci. Res je prvo. Res je drugo. Res je, sodim, tretje: Ljubljana trepeta pred Beogradom kot nesójena nevesta. Ker ga ne pozna. In sramežljivo tiplje vanj, povešenih oči – Beograd pa trepeta pred Italijani, kot pesèk.

ROSINA: Srb da bi se Italijana bal!

SENEKOVIČ: V politiki? V boju, kajpada, gotovo ne – če se le zmislím strašnega polkovnika Turúdiya, bósnskega Srba, v divjih bitkah tu in tam kraj Soče, vèndar: Zdaj je mir. Sicer pa nisem rekel *Srb. Le Beograd*. Pozabljamo, uspavani od mandolin in pomaranč, kako je Italijan pretkan, zahrbtnen zoprnik. Pogoltnili so nam Primorsko –

ROSINA: Aj, ta jim bo pokvarila želodec!

SENEKOVIČ: Pogoltali so nam Primorsko, Istro, pol Dalmacije –

ROSINA: Tudi ta jim ga še bo!

SENEKOVIČ: In že mežikali, goljufno kot ljubimec v komediji, z Vrh-nike naprej! Dopuščam, jih poznam, da ne uméjo temeljito brati karto. In da so zašli. Vendâr: Če ne bi naš pobrátim Stevo Švabič, ujetník, major, zajahal konja in z uborno četo bivših ujetnikov na kljusetih, v prahu, zvenku zarjavelih sabelj, v krikih, da bo vrgel v Lahe divizijo, ki je niti v zlatih sanjah ni bilo, zapódil pretresljivih zmagovalcev od Vittoria Véneta k Postojni dol, bi zdaj savojska trikolora frfotala v burji na ljubljanskem gradu in –

ROSINA: Kamor zlezejo, se vpiknejo kot sramna uš!

SENEKOVIČ: Potegnem *nauk*: Pri priči se je moral Švabič javiti v Beograd. Za njim je potlej, zad za tem junaškim srbskim kmečkim sinom in kot pravi pesnik, *vse tiho bilo*. Primer št. 1.

MRAVLJAK: (*Prinese kavo. Pogovoru je snel le rep*) Ah, Italijani

– kar lezejo, veselo lezejo z zahoda sèm! Jih nadporočnik Karel Šefman pridno spremlja s svojimi Gorenjci. In kdaj pa kdaj, s strašilnimi rafali strojnic, prégne spet nazaj.

SENEKOVIČ: (*Z očmi na Maistru*) Ponižani pogumni Švabič. Ponižani *obsoški lev* Turudija, kot ga je 1916. krstila časnikarka z Dunaja, Alice Schalek, ki so Italijani izpred njega tekli kot na stran. In zdaj sem pri primeru 2, ki bi mu rekel, še ne vem natančno, ali *bolečina* ali, no, naj bo: *Resnica*.

Maister ne posluša. Sklonjen, s kavo v roki, se je zaštudiral, spet, v zemljevid.

SENEKOVIČ: Resnica, Franjo, da Beograd skeli v zobeh, ker smo čez noč, natanko v dneh, ko so ga združeno še osvobajali, samí postavili na plan *slovensko vojsko*. In *oblast*. Vendâr, posebno – vojsko.

ROSINA: Pa imenitne častnike v njej! Celó letalce. Kaj?

SENEKOVIČ: Kdor zna in hoče svojo vojsko vzdigniti na nóge, *ta ni zrel za hlapca*. Ni za premraženega, kihavega koncipienta. Sirotko. Za kimavca, pohlevneža, berača, skratka: Še za izgubljeno ovco ne.

ROSINA: Tu je grm z zajcem!

SENEKOVIČ: Prav tu. Če torej sklenem, s čimer sem začel: *Ne moremo, ne smemo*, ker jim je neskončno več za eno samo Némanjičevo vasico Bogu za hrbtòm na Kosovu, kot za vsa naša Vrbska jezera, vsa Gosposvetska polja s knežjim kamnom vred. Takó bi rekel. In tako, bi rekel, je.

ROSINA: Hop! Si mar v solunskem *Dobrovoljskem korpusu* bil podporočnik disident?

Senekovič ne trene. Gleda skozenj. Pa čez čas odmahne. Si nažge, brezbrizen, cigareto (od vžigalice je v senci kot v obstretu).

SENEKOVIČ: (*Sam vase*) Ko da prehajamo z dežjã pod kap.

ROSINA: Bog torej živi vse Slovence pod streho hiše ene!

SENEKOVIČ: Le da ta hiša nima strehe. Je nekam bolj pojãta. Zajčnik. *Približno bolj natančno* – kot klobuk brez dna.

ROSINA: (*V hipu zmrdnjen*) In to mi govori moj *notranji minister*. Mi govori *nocoj!* Poslušam te – me trga po nogãh!

SENEKOVIČ: (*Se poigrava. Hladen*) Z dežjã pod kap. *Kot vojni plen*. Sicer pa: *Qui vivra, verra*. Kdor bo preživel, ta se bo lahko prepustil temeljni razvadi sv. Tomaža. Si od jutra v noč, začuden, tipal k rani v rebrih. Mene med podobnimi ne bo.

ROSINA: Kaj! Ali si malodušen! Kot Cankarjeva ekspeditorica. Prav, pa kam? Mislim: *Drugam?*

SENEKOVIČ: Ne vem. Pač je, kot je. Ah, dajmo času čas.

Maister odpošlje dr. Mravljaka, z listkom, ven. Še postoji, hip, dva, nad Marburgom. Pa ga odločno zgane. Ga potisne v žep. Popije kavo. Jima spočito, nasmehljan, prisluhne.

ROSINA: Času čas – dotlej pa? Kaj!

SENEKOVIČ: Osvobodimo Maribor.

ROSINA: (*Zamrmran*) Menda! Za to smo tu. Ukázala nam je previdnost. Enako tebi, meni. Vsem!

SENEKOVIČ: Ali nam jih bo naložila, ta *previdnost*.

ROSINA: (*Resen*) Od tebe, Ivan, ko da veje po izdaji.

SENEKOVIČ: Kdor samo misli, ta še ne izda. In ne izdaja, kdor se le boji. Ne skfbi zame: Ko bom tod postoril, kot veleva čast, bom šel. Tovorni ladji bo ime *Naša Gospa Dolores*.

ROSINA: Šel, prekleto! Kam?

SENEKOVIČ: Recimo v Argentino. Bo kmalu v modi. Ali v *ameriško Ljubljano* Cleveland: V njeno slovensko faro Blažene Marije Vnebovzete. In tam pod večer kdaj, o ponedeljkih, predaval mariborskim šolskim sestram o Maistrovi najdaljši mariborski nôči. O tebi, Franjo. In o, skratka, vsem. Zakaj življenje v tej državi ne bo srečno.

ROSINA: Mar v kateri je? (*Se v haveloku zaplahutne k oknu*) Čaka! Ah, moja fijakarska zvestoba. Ali pod kocem spi ali pa je kljub dobremu namenu zmrznil! (*Se vrne k luči. Séde ne*) *Naša Gospa Dolores*, v Argentino, kaj – tam bodo pa nebesa, Ivan, tam!

SENEKOVIČ: (*Čez čas*) Vsaj vice ne.

ROSINA: Prav! No, prav! Je Cankar vedel, kaj je rekel, ko je rekel: Slovenski narod si bo pisal sodbo sam!

SENEKOVIČ: (*Skomigne*) Podpisali mu jo pa bodo zmeraj drugi.

Takrat vstopita, za dr. Mravljakom, podpolkovnika. Je prvi Škrabar, drugi Cvirn. Oba visoka. Čedna (znata jo nositi, uniformo). Še v avstrijskih kapah (na kokardo). V dolgih plaščih višjih častnikov. In, to posebno pade pred oči: Oba z velikim bojnim samokresom steyr M 07 pod (opasanim) životom. V rokavicah sta – prvi v sivkastih, eráričnih. Drugi v rjavih, iz domačih prej. Pozdravita prijateljsko (z dlanjo ob štítuku. Vendàr z dober večer).

MAISTER: (*Se ju zveseli*) Ali majorja Majcna ni?

ŠKRABAR: Pred hišo čaka. Stotnika Kosérja.

ROSINA: (*Brž izrabi njun prihod*) Kaj? Prav, gospodje: Prišel sem, videl – zmagajte pa vi! (*Le generalu da rokó. Drugim se teatrsko, po španski reverenci, odkrije s svojim revnim polcilindrom*) *Vivéte, fratres!* Prihodnost bo meglena, zoprna, mi je pojasnjeval pol uglajeno, brumno pol naš policijski kómisar (*pokaže s pokrivalom nanj*) dr. Senekovič, ko ta, bom rekel, *listopadna mariborska noč*. Zato: Na svidenje v peklù – ali, kaj vem, v *paradižu!*

MAISTER: Le v Mariboru, doktor, v Mariboru. Natanko o pol osmih jutraj, ko bo gneče konec. Pri čaju v *Rótovski kavarni*. Franjo, zdrav.

ROSINA: Kaj! (*Spusti kos kratke strele v dr. Senekoviča. Požrmljá s čeljustjo. Prhne*) *Naša Gospa Dolores*, sakrament!... Pozdrav! (*Se v sunku, spotoma, ustavi. Skoraj nežno*) Vse moje misli bodo, general, to noč s teboj. Čeravno: Ti ne maraj zanje! In če bo jutri mariborsko jutro naše, naj ga na jutranjo in v večerno stran oznani zvon zvrh Janeza Krstnika. Če ne – bo kilav navčkov glas dovolj.

Zahomotán v cilinder, v havelok, se kot užaljen knez, ponosno, racasto,

stacá čez prag. Zapre polkovnik Škrabar. Dr. Mravljak pomaga Maistru v plašč:

MRAVLJAK: Ali je dr. Franjo včasih hud!

SENEKOVIČ: Ah, ne, Mravljak – še od študentskih let se včasih takega le naredi. Je pa v njem preveč *zavrélíc*.

MAISTER: Česa?

SENEKOVIČ: Naivne vere. Strašne narodne užaljenosti. Domačij-skega poštenja. Kristusovskih, neponarejenih naukov. Ihtave krvi –

MAISTER: In pameti.

SENEKOVIČ: *(Se vzame v luč)* In pameti. Je več ima kot pa v življenju sreče.

MAISTER: *(Jim kot z olajšanjem pokaže k vratom)* Prav.

Mravljak poslednji gre – je še pogreznil stenj v petrolejko. In v temi odprl okno na stežaj.

(Nadaljevanje in konec prihodnjič)

Maistrova najdaljša mariborska noč, 1918

Nadaljevanje in konec

Saša
Vuga

23. november 1918

5
MARIBORSKE ULICE. NOČ, ob
3.40

Prav z okna dol, ko da bi jih pred hišnim vhodom kdo jemal na merek: Polkovnika, Koser in Majcen, se stisneta vštric ob Maistra (približno kot za hojo na šafot). Deset korakov zadaj stopata Mravljak.

In mlad vojak z avstrijsko kratko karabinko, štucen, v rokàh. Poldrugi ducat sežnjev spredaj, levo, desno, vsak na svojem pločniku (ali tesno kraj hiš), se zanesljivo jemljeta iz senc v sence prostovoljca – s prožnostjo preskušencev z dveh, treh cesarskih front. Senekovič, med karabinkarjem in dr. Mravljakom, bi bil z meščansko, civilistično opravo tujek – če ne bi, lágoden, obeh pesti potiskal v plaščna žepa (k čému, se ne ve).

Ne fijakarja ne nemških niti Maistrovih obhodnih straž. Le za vogalom (uličnim, vsakim) vsakič spet neslišno vznikne izpod vhoda, spod stopnic, pristreška, z vrta prostovoljec s puško. Z ročnima granatama (na dolg, lesen ročaj) za pasom levo. Z jurišnim bodalom. In z odvihanim ovratnikom vrh plašča iz soldaškega koprivnika. Mimogrede se jih (vso pot) nabere, spredaj, zadaj, ob straneh, devet.

Neslišno stopajo. Kot svoje dni prek kraških gólcev. Ali pod Karpate – kamenček ne škrtne s pet. Nožnica ne jecne v cev. Zalomljeno gredó, navzgor, nizdol, kraj bornih hiš, tik prašnih vrat, zaprtih polknic, híravih dreves, ki se držé v črnkastih vejàh kot skremžen strah. Nikjer nikogar in povsod puščoba, mrzla od soparic, od podgan (ali jih ni ali jih ni le videti, prilizan kamen v tleh tu, tam grdó spominja na potuhnjen dir). Še mačke ni. Ne psa. Pod plot je veter zmetal vkup naróčaj listja. In ga jesenski, sivi dež preštropotal v zamet.

Na lepem, prvič, zamiglja izpod oboka v klet ali v skladišče (znanega s prve strani) odsvit plamenov. Se zamrmrano, hrepenenjsko, pretresljivo

pravzaprav vzame strgano, neuglajeno pesem (jo komaj slišijo, vendàr dovolj, da jih bo spremljala še kos poti).

PESEM: Kreče se ladja francuska ali Tamo daleko ali oboje ali podobno.

Na lepem, drugič, levi prostovoljec (iz predhodnice) tik pred ovinkom skoči za korak nazaj. In v Maistra s častniki razkreči dlan. Vojaki v hipu, s puškami v pesteh, napnejo ježa (ali kolobar) krog generala. Dr. Mravljak potegne samokres (Senekovič pa le roké napne v zapestju). In se ob hiši, tih, približa prostovoljcu. Tudi Mravljak jim, sklonjen, pomahlja, naj le stojé. Vsi se odlijejo v skupinsko (spricho uniform) bronasto skulpturo: Kot če nad jarki požveglà skoz noč raketa. Izza hrbtà jim nežno poje trpka pesem.

Na lepem, tretjič: Nad dr. Mravljakom, nagnjenim čez prostovoljca (ta čepi), se iz zaprte polknice vzdigne rébrnica – okno je v nadstropju. Kraj plesnivega vogala. Tam na rjastem, zasvaljkanem kolenu mre v temò uboga žarnica. Pod škrbastimi rebri se pokaže starčja glava, zmršena kot kljusa iz apokalipse (krog vratu ovita z mufom krp, s krempljino pa v obcufani, polprstni rokavici). Starka se napne v ušesih. Se od tod do tja in naokrog zabolščne dol, navpik, v Mravljaka. Pa nazaj in gor – v uvelih vekah ji mrli zvedavost. V glistjih, dolgih ustnicah jo stresa strah. Maister, ko da mu ni mar (Mravljakove) zadrege spredaj, se ogleda k pesmi bivših ujetnikov – spod oboka kdaj pa kdaj zleti odblesk (zvita, revna ulica takrat zardi).

MAISTER: (Veder, pridušen v glas) Naši Srbi, podpolkovnik? Niso šli, kot vsi, v vojašnico počivat? Po treh letih ujetništva vendàr –

ŠKRABAR: Nočejo. In da počivajo, so rekli. Zakurili kres. Polegli. Čakamo, so pomenljivo rekli – čakajo pa v popolni bojni opremi. Vse dopoldne so, kot si ukazal, v demonstracijo sèm in tja marširali. Trobili zdaj v korak. Zdaj spet ubrano peli, s šajkačo predrzno na očeh, v drdranju strojnic na kolesih, Márširala, marširala kralja Petra garda – Nemci so zapirali. Jih gledali izza zaves. Je ropotalo, ko da v četah dre skoz Maribor najmanj poltretji polk!

MAISTER: Naj jih le vidijo, antántno vojsko. Prav.

SENEKOVIČ: Saj to ni resno, komaj za cerkveni zbor, piškave polčete, bi dejal Rosina.

MAISTER: To si rekel ti. Če resno ni, je potegávsko kar se da učinkovito – približno kot moj generalski čin.

SENEKOVIČ: Zakaj jih potlej nisi zanovačil več?

MAISTER: Ker jih več ni. Avstrijci ko da so spregledali. Jih le prek Budimpešte vračajo domov. O, bi nam zdaj po bratovsko bili v pomoč.

SENEKOVIČ: Doklèr jim kdo spet česa ne bi prepovedal. Kot Šva-biču. Kot v dušo ranjenemu podpolkovniku Turúdjiji. Kaj vem: Stréljati na našega sovražnika, če bi ta streljal v nas.

MAISTER: (Škrabarju) Mar že vedó, kaj bo?

ŠKRABAR: Slutijo. Nagonsko čutijo. In se vsegà s prisrčno trmo veselé.

MAISTER: Je z njimi stotnik Kos?

ŠKRABAR: Ne, nadporočnik Ivan Ortan.

MAISTER: Prav.

Se spet ozre k Mravljaku, k prostovoljcu, hiši pod vogal – se tam vtem vnema skrit, spričo naglušnosti odkrit pogovor, sikast od vznemirjenja (spokojen od vsega):

STARKA: Engelbert, brž sèm, sem – ga ženejo pred puške!

STAREC: *(V oknu desno, seženj stran – je to brez polknic, le na steklo)* Kam? Ne najdem kape, Mitzi! Kam?

STARKA: Ga. In pod vešala – feldmaršal Borojevič bo! Drug že ne.

Pokaže se brkat možic, zobat kot bober, v namečkani spalni srajci, pod železničarsko kapo čvrst v duha. Natakne si naočnike (starinske, brez okvira, jajčaste). Previdno požmurklja nizdol, ko trd v vrat – še za pol palca se ne gane ven, čez okensko polico, iz temè. Momlja kot želva (če bi govorila) spod oklepa:

STAREC: Nak. Feldmaršal pa ne – le general.

STARKA: So naši, njihovi?

STAREC: Doklèr ne vem, kaj bo – ne vem.

STARKA: Se bodo streljali? Naj grem pod mizo, Engelbert? V drvarnico? Ali naravnost v Gusteljnovo klet?

Mravljak, razdražen, mahne s samokresom gor:

MRAVLJAK: Pod pernico, gospa! Tak dajte mir!

Rebrnica pade – se previdno, na dveh prstih v razpleteni rokavici, vzdigne: Starka si jo zdaj podpira z glavo. Čaka v móžija za nasvet:

STAREC: Dèsko za testo potisni v okno, Mitzi. Proti kroglam dobro dé. In spusti rigeljček čez vhod. Pa kar obuta lezi, če bo treba kam.

STARKA: Tja po navadi grem v copatah, Engelbert. So naši, njihovi?

STAREC: *(Pameten kot lipov bog)* Doklèr ne vem, nikogaršnji. Se pravi – naši. Več ne vem.

STARKA: Pa feldmaršal? Pa Svetozar Borojevič?

STAREC: Jah, navsezadnje – kaj se ve, ko pa nam je župan Schmiderer v ponedeljek, samo nam, železničarjem, razodel, kako za mestnega župana pod nevarnimi oblaki na obzorju domovine malo ve. Pa če so ga od Piave sèm ponižali v generala, bo feldmaršal Borojevič – nobeden drug.

STARKA: Gre z glávo plačat za zanič vojake.

STAREC: Gre. Obuta lezi, Mitzi, le obuta, več ne vem. *(Se za pol palca zgane, le z očmi, še s kapo ne. Se spet zravna)* Menda. Je nič ko feldmaršal Borojevič. Samo pogledal sem, pa vem.

Vzdolž temè tam spredaj (vidi general) vznikne častnik v kratki suknji, v škornjih. Mlad. Nabit z močjo – prikupni nadporočnik Lederhas. Z Mravljakom odhitita sèm. Vojak ostane, kot navpik pribit z dvema radovednima žebljéma starke v oknu – glava ji visi z vratu kot za sušenje. Torbica za samokres pri nadporočniku je na stežaj.

MAISTER: *(Zadovoljen)* Zdravo, Lederhas – ti že z obraza berem.

LEDERHAS: *(Zadihan, v pozoru, razsijan)* Natanko po načrtu, general. Brez strela! Brez krvi! Je telefon na glavni pošti naš! Zeleno-bela straža

pa v kletih, zastražena. Tri strojnice je nadporočnik Lindtner vkopal krog dvorišča.

MAISTER: (*Vpade*) Na podstrešju pa?

LEDERHAS: Tam so izbrani strelci praporščaka Volariča, z ročnimi granatami. V centrali sta le dve uradnici – obe v solzàh.

MAISTER: Je z njima tudi Hermann Tschech, upravnik?

LEDERHAS: (*Se spomni*) Nak... Je v stanovanju gôri. Spi.

MAISTER: Spi? Če spi. (*Z očitkom*) No, prebudite ga.

LEDERHAS: (*Prikima*) Brž potlej sem posamič klical vodje častniških patrolj – sta brzojav in telefon na glavnem kolodvoru, pa tisti s kolodvorske pošte, in na koroškem kolodvoru v njihovih rokàh. Brez strela spet! In brez krvi. Je, skratka, ves promet, enako telefonski, brzojavni, za mesto, izven mesta, v mesto, tŕdno pod nadzorstvom, general.

MAISTER: (*Mu poda rokó*) Odlično, fant moj. Hvala.

Gredó, kot so do sèm prišli: Dva prostovoljca levo, desno, tik vzdolž hiš. Vmes Maister (s častniki). Nabranci, s puškami v rokàh, obákraj – je pošta, siva vsa, slovesna, v redki luči. Nikogar ni. V oknih je temà. Le nad vhom, kapljasta in čádasta ód mraza in sopar, medli svetilka. Vrata se pred Lederhasom (prvi gre) odpró na mig. Za vhom je puščobna, mračna veža. Pol ducata vojakov jim sledi. Se drugi brž porazgubijo. Dva (izvidnica) potihoma pripreta za seboj – ko duri v salon.

6

GLAVNA POŠTA. NOČ, ob 3.55

V temi sedita, na stopnicah, prostovoljca – eden si odpenja v suknjič. Z robcem si otira znoj. Drugi, ob čeladi, ki iz nje štrlé kot slani kruhki róce treh granat, počiva, s karabinko kraj kolen – vzdigneta se, rdeča, kot na vzmet. Maister jima salutira. Vstopi skoz naslednja, stranska vrata (ta izpljusnejo slap luči na hodnik). Lederhas se mimo njiju skokoma vzpne (k upravniku).

V centrali straži mrk, tenkó brkat, podčastnik: Stara poštarica je mogočno stroga. Suha kot markiza. S kurjim vratom v gnezdu iz pogrošnih čipk. Z belih ličnic ji drsijo, dve za dvema, sólze – jih kot bisere nalaga v zganjen robček. Mlajša, v štibalétah in preščipnjena kot osa v pas, s kitami vrh las kot novoletni jajčni kruh, se grize v ustnico. Na pol smehlja – se je že opomogla. Rada bi v več morebitnosti ob čednem praporščaku. Pride Maister: Stara delikatno krikne. Mlada pa, z rokàmi v zrak, vdano plane v tih, otroški (radoveden) jok.

Posedejo (ne vsi) v kot, obdan s sodnijsko, kdaj že čedno, zdrasano klopjo. Kraj mizice, zrezljane, dolge. Okna so skrbnó zadelana z (zelenimi) zavesami. Na steni reže, v medeninasto nihálo ko dvolična mesarica, ura svoj natančni čas. Dr. Senekovič potegne krožniček spod vrča z rožo. Ga prinese za pepelnik. Si prižge. Maister vrže rokavico predse. Ji postavi žepno uro v dlan: Je do napetosti umirjen – drugi naokrog nič manj.

Nihalo niha. Ihtasti udarci se, okléščkasti, umikajo kot v peklenski stroj – Senekovič mimogrede pogleda k uri. Se globoko nagne k Maistrovi:

SENEKOVIČ: (*Le da bi vprašal*) Poveljniki so, kajpada, natančno uskladili čas?

ŠKRABAR: Dvakrat. Zjutraj za preskus. Pod večer pa zares. Ne le poveljniki – vsi častniki. Do praporščakov vred... Se vleče, doktor, ne?

SENEKOVIČ: Brni. Kot če napenjaš struno. Pa hkrati veš, da bo čez hip, dva počila. Te nisem vprašal, general: Takó na vse si mislil – tudi na umik?

MAISTER: (*Stímo se zagleda skozenj*) Kam?

SENEKOVIČ: (*Tjavdan*) Če bi se vendar spotaknilo kod.

MAISTER: Nak! (*Čez čas*) Ne sme se. Ta trenutek nam je ponujèn, podárjen kot nikdàr doslej. In kot nikoli, rekel sem *nikoli* več! Kot vse priložnosti, enkratnosti bo kratko trajal. Že jutri bi ga Drava tam odnesla! Zato: Zgrabiti ga je treba hitro. Družno. Složno! Brez slepomišenja, mečkanj, omahovanj.

SENEKOVIČ: Jaz bi še rekel: Najprej razumeti.

MAISTER: Pač. Na žalost, Ivan. Razumeti. Prav si rekel.

V vse prej kot lágodno razpoloženje prižene Lederhas upravnika: Ta Hermann Tschech je masten, pol čokat, na ščetko strižen ded. Gostih obrví. Naočniki (steklena pfeniga) se mu pogrezajo skoz polt. Je hud uradnik (ne: Je pes čuvaj). Očitno se je nadporočniku mudilo: Tschech je v (črtastih) nedeljskih hlačah. V rožnatih copatah na rdečkast čop. V črnem suknjiču (pod njim je le bombažna majica). Spod leve pole mu binglja naramnica (kot sábeljno jermenje). Žmeri (od rejenosti, predramljenosti, od preveč svetlobe). Stisne pète vkup. S pestmi ob hlačah se prikloni:

TSCHECH: Gospóda vendar!

Ker se nihče ne zmeni zanj, se nese, trd kot feldžandar, do poštaric. Pritegne stol. Pusti pesti vrh nog. Glavó zravna v prezir:

Pusti pesti vrh nog. Glavó zravna v prezir:

TSCHECH: *Sursum corda*, moji dami!

MLAJŠA: Kaj?

TSCHECH: (*Bevskne*) Nič!

Dr. Senekovič (skoz cigaretni dim) premeri Tschechovo namrdnjeno togóst. Iztegne nóge. Zvrne glávo v stran. Se le z očmi zazre do Škrabarja:

SENEKOVIČ: Ste brali, podpolkovnik Škrabar, pesnika, pisatelja iz 18. stoletja, Goldsmitha? Slovel je po sočustvovanju z ubogimi na duhu.

ŠKRABAR: Olivera? Pač, že kdaj. V gimnaziji.

SENEKOVIČ: (*Se nepremično, posmehljivo meri s Tschechom*) Ste pozabli, kaj je ta poet zapisal o podobnih vzorcih brez najmanjše vrednosti človeškega duha? Da nas spočetka družba takihle bedakov nasmeji. Ob koncu vsélej pa do dna potre. Čemú nam bo ta revež, general?

MAISTER: Le da bi drugim morebiti ne bil v kaj. Lederhas, prijazno ga ne zgubi *potlej* spred oči.

SENEKOVIČ: Se zdaj sprašujem – se ne bo Gradec vendar *huje* zganil mariborskim Nemcem v pomagáj?

MAISTER: Zganil že.

ŠKRABAR: Se zmeraj giblje.

SENEKOVIČ: Zato pa sem, in po nasvetu generala, prosil svojega ljubljanskega sošolca, žurnalista Vinka Gabrca – ah, *Gabrc, žurnalist!* Ko da bi padel Cankarju izpod vinjét: Ga torej prosil, Gabrca, naj sporoči na Dunaj agenciji *Herzog*, na skrivaj, menda, po telefonu, kako drvi predhodnica jórkskirskih strelcev pod poveljstvom brigadirja Cochonéta vrh zaplenjenih avtomobilov skoz Ljubljano, kjer da jih navdušeno pozdravljajo. In proti Štajerski. Njih cilj – za zdaj neznan. Najbrž da Maribor, nemara Gradec. Novico da je sunil na angleškem konzulatu v hotelu *Union* – tam sva krokala. Lahko preverijo. Je agencija *Herzog* ni. In jo brž razposlala časopisom križem po deželi. Tudi v Gradec – ondi so požrli trnek. In Mariborčanom trobéntnili v poplah.

ŠKRABAR: To pa je bila domislica!

SENEKOVIČ: (*Pokaže s cigareto na beležnico in čez Marburg na mizi tik pred Maistrom*) Jih je tu notri, podpolkovnik, več, veliko bolj izvirnih kot v *Wakefieldskem župniku* že prej omenjenega, hvale vrednega romanopisca Goldsmitha. (*Začeše s prsti skoz lase*) Orožje Davidov, te potegavščine, proti surovi mōči filistejca Góljata. Pomagaj Bog – v teh dneh ni druge pomoči krog nas.

Ko da je prilika o mojstrski zvijači razvedrilno potegnila častnikom obakraj Maistra prek skrbi. Še generalu je pod brki zaigralo – že se je na telefonski tabli, izzivalno, suho, zvrnil medeninasti zaklopec vnic.

MRAVLJAK: (*Skoz otrdelost in tihoto*) Sprejmité, prosim, gospodična!

MLAJŠA: (*Séde na vrtljiv stoliček z rožasto blazinico. Razburjena. Poprime*) Prosim? Glavna pošta! Prosim, kaj? Vas ne razumem! Ne, vas ne! Kaj? Govorite nemško! (*Skremži se, obrne, v strahu*) Je vendar *windisch*, gospod oficir. Je mar za vas? ... Bi vi?

TSCHECH: Do neverjetnosti neumno žensko vprašanje!

Tschech trdó sedi, s pestmi, zabitimi vrh razkoračenih kolen (spominjal bi na Hindenburga. Ne – na klovna, ki bi oponašal feldmaršala). Sope. Kar usmerjal bi skoz drobcene naočnike. Jim kar ukazoval – Mravljak, s slušalko, tik pisalnika, beleži sporočilo. Mlajša bi se, tihcema, kot izpred šolske table, zmuznila nazaj.

MRAVLJAK: Nak, ostanite, prosim, gospodična! (*Ostró, starejši*) Vi, ljubeznivo prosim: Sêm!

STAREJŠA: Jaz? Ampak, gospod upravnik vendar! Jaz?

TSCHECH: (*Vzrenči*) Vi! No, prekleta! Preneumno!

SENEKOVIČ: (*Razpoložen*) Če bi Rosina bil nocoj navzoč, bi s have-lomokom sfrfolel pod strop spričo feldbébaste besede *windisch*. Ivani Orleanki tam žvrgljaj v uho, da sta nič manj kot cesar Karel z dr. Korošcem in cesaróvst Franc Jožef z admiralom Tegetthoffom uporabljala edinole *slowenisch* – in naj gre k hudiču, kože past. Sédel sêm. In s svinčnikom zapraskal čez beležnico, *ad Cárniae maiorem gloriam*, natančni dan in uro *tega* telefonskega poziva v odrezavi, čvrsti, častniški slovenščini na mariborski glavni pošti. Ker pa Rosine ni, bo praznična dogodba kmalu šla, kot bi Rosina rekel, v *nepovrat*.

TSCHECH: Menda!

SENEKOVIČ: Mar pismonoša tam razume kranjščino?

LEDERHAS: Ah, si le včasih kaj pomembnega na lepem dopove.

Mravljak odtrga list (kar hrupen mali gib). Ga prek Senekoviča pošlje generalu. Vrže (mlajši) poštarici hruškasto slušalko v krilo – Maister bere. Že med branjem dá pisanje podpolkovnikoma: Škrabar vstane. Cvirn tik za njim. Celó Senekovič se vzdigne, skoz mravljinčenje, do Lederhasa: Mu pošepeta. Z gubami na čelu miga dol, na Tschecha – nadporočnik brž odpelje, kot cigán medveda, smešnega upravnika čez prag.

Je tudi zunaj oživeló: Prostovoljca se primikata s stopnic. Si tlačita za pas granate. Notri se, ob okno, vhod, ustopita vojaka – Senekovič zapre. Se mimo častnikov (Mravljakov listek je v trenutku vse razgibal) vrne k Maistru. Ta si je za ped približal uro. Se, z dlanjo na dláni, zbran, zrvnan, zagledal skoz ubrano mrgolenje k telefonski plošči.

SENEKOVIČ: Se bo začelo?

MAISTER: *(Hladen od vročine naokrog)* Se je.

SENEKOVIČ: *(Se mu nasmehne, tih)* Končalo pa?

MAISTER: No, se bo.

SENEKOVIČ: *(Bi rad v več besed)* Kaj pôtlej, Maister? Kam naprej? Do kam? Kdaj bodo Nemci spregledali našo nemoč?

MAISTER: Kmalu. Torej prepozno.

SENEKOVIČ: Pomisli, general – ko je Mravljak sprejemal, tamle, sporočilo, me je obšlo, da je Andrej Einspieler tu, prav tu, v Mariboru, ponovil v letu 1868 program *Zedinjene Slovenije*. Prešlo je, letos, kar se da natanko pol stoletja! In kar so terjali takrat, in na papirju, terjamo nocoj. Mar vidiš v tej obletnici kaj znamenj?

MAISTER: Zdaj, ta hip, gotovo ne.

Sta sama – častniki so tu in tam. Molčijo. S cigaretami. Mravljak bedi kraj poštaric. Starejša čaka solz v robček. Jih pa ni. Mlajša, kot šolarica z rokámi na nogáh, se je (po Tschechovem odhodu) razživela: Rada bi čimprej v kaj. Čeprav v karkoli. Zaklopci se naperjeno bleščijo skoz tihoto – ko drobcene polšje pasti. Pred vrati (v veži, na hodniku, kraj dvorišča) ko da ni nikogar.

SENEKOVIČ: *(Z besedami kroti nestrpnost)* Nezaupljivci, vsakršni dvomljivci, kot se reče, pravijo, da bomo z našim bojem menjali v deželi kvečjemu le gospodarja. Vendàr – na slabše. Pa da je Cankar bil, in da bi zdajle bil, veliko bolj previden.

MAISTER: *(Odrezav)* Nas goni čas. In ure so nam štete! Imam pa, doktor, kot se tudi reče, Cankarjev vnaprejšnji *blagoslov*. Odvezo. In celó napotke – Tavčarjevih prav gotovo ne.

SENEKOVIČ: *(Zaupno)* Socialnim demokratom dlake v čopkih letajo z jezika: Ne, nikar! Drvite v srednji vek. Pod žezlo poneverb, umazanije. Goljufije, ki je že filozofija. Izkoriščanja, povzdignjenega v vsakdanjo čednost. Roparjev in mošnjerezcev! Skratka – monarhije. Na vzhodu da se zarja bliska: Tu pa lezete v smešnih pedenj skokih, bolhe, bolhe, psu na podrekani rep! Imajo, jim zavidam, rožnatim tribunom v polcilindrih, láhko

delo. Ušesa jim meščan odpira. Jim, po podatkih, ki jih zmorem, vse bolj nastavlja predmeščan razum. Ali, kako naj rečem, pamet.

MAISTER: Naj. Si pravkar rekel: Ni druge pomoči v teh dneh krog nas – nikjer drugam *poti*.

SENEKOVIČ: (*Skomigne*) Morda je le ne iščemo?

MAISTER: O, Bog, Senekovič! V tem narodu je že skoz veke sèm vse preiskano! Z večno lučjo! Naj bi navék ostali hlapci?

SENEKOVIČ: (*Se stiša*) Socialni demokrati kličejo v meglò z vogalov mariborskih ulic: Je bolje biti hlapec gospodarjem – *hlapcem ne!* Mimoidoči modrijansko ploskajo. Železničarji, ti sprevodniki z Elijevih vozov, jim svoje kape mečejo v zrak. Pol mariborskih Nemcev je Slovencev... Ko da prinašamo sumljivo reč. Nekakšno nepreskušeno novost. Recimo ji *svoboda* – je nočejo od nas! Prihajamo, prepričani, da v nove dni. Za to bi tamle (*kaže k prostovoljcem*) vsak celò življenje dal. In ga bo dal – nas pa debelo gledajo.

MAISTER: Ker ne vedó, kaj so.

SENEKOVIČ: Podobno je o takih Kristus tožil.

MAISTER: O takih, pač. In prav je sodil.

SENEKOVIČ: Pol nemških čet nocoj, ponavljam, bo *naše góre list*. Analfabetski, z lečo hranjeni lancknehti! (*Sebi*) Slovenci mislijo, da je lahko uspešen, dober, kaj vem, socialist ali karkoli Nemeč – samí da že po svojem rodu niso vredni tolikšne *časti*.

MAISTER: Mi ne govóri ves večer samo *Slovenci!* Povej natanko: *Kateri* med Slovenci.

SENEKOVIČ: Ah, saj. Me včasih sèm, (*si prst prisloni na srce*) k tobačnici, zazebe, poskeli – ko da čofljám izpod dežjà pod kap.

MAISTER: Naj bo tako, drugače, naj ne bo: Osvoboditi moramo deželo. To nam je ukaz! Meje določiti. Drugo bo dolžnost politikov. Naj si zavihajo rokave tam, kjer smo vojaki nehali.

SENEKOVIČ: (*Prijateljsko v nasmeh*). Politikov? Ljubljana sploh ne ve, do kam ji raste nos! Domače stiske so ji pod častjo. Štrbunknila je, misli, v véliko evropsko igro. Mahlja pomembno kot cestni policaj, primerno zmedeno, menda, v diplomaciji. Z državami se, Bog pomagaj, pogovarja, kot v 1821. na cesti dveh cesarjev – žaba, ki se napihuje v goved! Ali jo bo razpočilo v pohlevnost! Mi, ti, vsi, smo zanjo nebodijihtraba. Iz motnega akvarija ven na bidermajerskem stojalcu se ji vidimo pritlični, pretepaški rodoljubi, vnémarni do slavnostnih stopnišč, baročnih štukatur, preprog in sejnih sob, kjer spijo vladni eminentje v sivkastih kravateljcih – pač: Podeželski rodoljubi! Pijani od obilne zgodovinske letine. In smešno v strahu, da bi nam ta spet ne pogorela v sprid.

Maister ga (navihano, kot včasih zna) pogleda s črnimi, velikimi očmi: Senekovič se je zašepetal, razločno, jasno. Brez strasti na zunaj. Ko da zлага kocko h kocki. Prvič ta večer (nemara od vsegà vse bolj pred vrati) notri prizadet.

MAISTER: Kako je tisti tvoji ladji za v Ameriko ime?

SENEKOVIČ: *Naša Gospa Dolores?* Je na morju ni. Takó jo vidim, da

bi jo narisal: Mègla. Pet natrganih galebjih krikov. Mastne packe naokrog. Iz kapitanove kabine pa, vsiljivo, vonj po jabolčniku, po jesenskem kresu, tunjki.

MAISTER: Imel sem te za bolj molčečnega.

SENEKOVIČ: Ah, kot Rosina govorim – le da bi zvezal čas ob čas.

MAISTER: Bi rajši tu trpel Malgája.

SENEKOVIČ: Ko da ti je ta nadporočnik sin!

MAISTER: Franjo? Lahko bi bil. Menda! In rad bi ga v katerem svojih dveh sinov odkril. No, doktor, prav – vrniva se v ta naš nocoj.

SENEKOVIČ: (*Se zresni v hlad*) Skoz dvome vidim dlje kot v sanjah, general. In če v mračini slišim dva zvonova, vem, kje sem.

MAISTER: Samo nocoj ne, doktor. Pravim: *Ne nocoj*. V prihodnje kdaj, ko bomo gledali nazaj. In zagovarjali pred marsikom, kot je v tej ljubljeni deželi običaj, to mrzlo, pusto mariborsko noč.

Na mah odpre vojak (oborožen do zob). Zapre – vstopila sta upravnik Tschech in nadporočnik Lederhas. Je prvi s pladnjem porcelanastih skodelic (dober ducat). Nosi jih s slovesno poklapanostjo župana, ko na róbljeni blazinici ponuja zmagovalcu ključe mestnih vrat. Je drugi s kavno ročko na pokrovček, in s sladkornico. Senekoviča pahne vonj po kavi v zrak. Upravnik zadržuje sapo (do zariplosti), da bi opravil, kot je za gospoda na križpotjih prav – jim Lederhas previdno toči iz trebušne, jajčaste posode. Tschech pa vleče, zmrdnjeno, ker mu s težavo gre, iz žepa štirikotno pločevinko, risano vseppek z rumenimi polmeseci in s srebrastimi arabeskami.

TSSCHECH: (*Vendarle*) Tako! Rad bi gospodom višjim častnikom na znanje dal, da sem vdrl, ob navzočnosti soproge, nič manj kot v rezervo. Kot v *železno!* Štiri leta sva jo drug drugemu v mračni shrambi skrivala pred morebitnimi skušnjavami s cigaro! Pa dodal: Ne boste pili kave kar takó, marveč (*z debelim palcem tiplje po napisih. Bere, kot jih vidi*) Cafés BONDIN, posebno mešanico za notarje, prošte, torej za gospódo, *Maison fondée en 1910*, medtem ko sva vse ženine sorodnike krog vélike noči odpravljala s cikorijsko pudrano z drobirjem, ki ga hlapci konec meseca pometejo izpod razšitih vreč in je cenen, kot priča tule zadaj *Siège: 5, Rue d' Espagne, TUNIS*. Vse to jemljite, prosim, za dokaz respekta, gostoljubnosti. (*Si spet, zmrgóden, tlači škatlo v žep*) Čeprav ste, kot je že pri višjih častnikih od Piave sèm razvada v Mariboru, tako rekoč nenapovedano prišli. Kot kontrolor! Ali, kaj vem – revizor. Diši, a ne? Bi rekel: Kajpak!

Pijejo. Senekovič stoji. Se spremlja s cigareto. Lederhas je ročko dal čez prag (stražarjem). Skodelico prinesel poštaricama: Starejša se ji z rezkim gibom odpove. Upravnik Tschech je iz žepkà potegnil kleščice za sladkor – nagne se pred Maistra:

TSSCHECH: Lahko ponudim dva sladkorja?

MAISTER: Enega. Zahvaljeni. Bom sam.

TSSCHECH: Sem, veste, višjim častnikom prav rad na voljo. Je tak bil običaj v družini. Moj stric po materi, Franc Leopold Pechdraht, je sedem dni pri Solferínu, ranjen, skrival v levi hlačnici polkovni prapor pred Francozi, kar nepričakovano pridrvi – ali bo konj, se stric vpraša: Prosim?

S kleščami zaščipne v zrak, napet v čeljust, ko da bo kam podirigiral – Lederhas ga, brez besed, odpelje v kot. Na stol (tam spravi klešče v žep, pesti zabije vrh kolen, užaljen).

SENEKOVIČ: (*Pomigne*) Trd stebèr podrtega cesarstva!

LEDERHAS: Posebno trd.

SENEKOVIČ: (*Zmečka ogorek*) Če se z bedakom menim, sem potlej zmeraj v dvomih in zadregah: Mar je on bedak? Ali nemara jaz – ko pa jih je povsod preveč. In nam kot mejni grof, iz sedla dol, podarjajo svojo naklonjenost... Ljudje in mravlje hodimo, ni kaj, prav zapleteno krožno pot. Od cilja k cilju – ki pa ga nikoder ni.

Ko da bi noč preblisnil strel – zaklopec suho, s tiho ihto pade: Kdor je sedel, se vzdigne (le poštarici in upravnik, terakótna gmota, ne). Mravljak, napet kot šiba v žledni burji, dá slušalko generalu:

MRAVLJAK: Dravska vojašnica – dr. Anton Dolár!

MAISTER: (*Zatišano*) Pozdravljen, stotnik... Le povej.

DOLAR: (*Docela miren, čvrst*) Končano, general. Vse po načrtu. In – končano dobro. Za vsak primer sem krog vojašnice postavil sedem strojníc. Vdrli smo skoz spodnja vrata. Prek dvorišča. Tiho po stopnicah gor – sedeli so pri dolgi mizi, v spalnici. Kvartali. Drugi so ležali. Tretji spali. Pozval sem jih, naj izroče orožje. Naj mirno potrpijo – zjutraj bodo, z našim dovoljenjem, šli lahko domov. Nobeden se nam ni uprl. Mu tudi pomagálo ne bi! V zadnji sobi sta bedela stotnik Hausenblass in burševsko naduti Emil Gugl – ta je bil na gimnaziji moj dijak. Pokažem jima tvoje pismeno povelje: Hausenblass mi je pri priči dal pištolo. Poročnik Emil Gugl pa, čez čas, in ko da bo ustrelil vame, samokres. Terjal sem, naj ne poskusita drugam do dne. In ju zastražil.

MAISTER: Čestitam, Tone – prvi si opravil!

DOLAR: Hvala, general.

MAISTER: Dravske sem se kar pošteno bal.

DOLAR: Zdaj grémo v rotovž, k častniški rezervi. Mislim, da ne bo težav: Oboroženi so menda le z brovningi. Brez večjih straž. In po podatkih, in najbolj pomembno: Do polnoči so zborovali. Prek dveh po polnoči pa prav krvavo krokali v *Rotovški kavarni*.

MAISTER: Vseeno – pazi! Srečno.

DOLAR: Srečno, general.

7

NIZKA, VLAŽNA VEŽA. NOČ, ob 4.16

Dolar hiti (koraki po stopnicah dol, odmevno, vzdolž prelite slike) s kamnatih hodnikov. Sliši ga, v nizki, mračni veži, prostovoljec (tega je določil za stražarja): Suh, razpet v ovratnik suknjiča in plašča. Se tjavdan prislanja k steni. Zvija cigareto. Puško z nasajenim bajonetom, kapo in volnene palčne rokavice je odložil na majávo mizo.

Pa se odloputne v vratih – Emil Gugl obstoji na pragu. Gologlav. V nizkih škornjih. Prezirljiv: Nabit je z divjim kot mlad bik. Z velíke glave

mu prek sènc visi šop lešnikasto rjavih las. Je tenkih in odločnih ustnic. Majhnih zob. Inteligentnih, rahlo spačenih potez. Nemirnih rok.

Zad za poročnikom je ozka soba z oknom. Miza, stol. Vpisna knjiga. Stenski obešalnik s plaščema. Oglódana, zlozljiva postelja z odejo. Peč: Tam ždi na stolčku stotnik Hausenblass, prej star kot pameten. Premražen od vsega. In od vsega pobit. Oči vzdiguje Guglu pod hrbèt kot v siv oblak:

GUGL: Ti... Kdaj bo te vaše oslarije konec?

STRAŽAR: (*Mlad, žilav*) So rekli, da ob sedmih zjutraj. Hipec gor, dol, no – se pravi: Ko se bo narédil dan.

GUGL: Se pravi kaj! So rekli kdo!

HAUSENBLOSS: Ah, Gugl, no! Ne drezaj vanj. Stražar je. Ne izzivaj. Nesreč je že takó to noč dovolj.

GUGL: Zahrbtno so nam padli zad za vrat! Sramota, Hausenblass! Opozoriti moram druge!

HAUSENBLOSS: Bi rekel, da so že *opozorjeni*.

GUGL: Ti, tam – kómu si prisegel, krucifiks: Cesarju Francu Jožefu? Kje pa je zdaj prisega? Mar cesarju Karlu?

STRAŽAR: (*Oslini cigareto*) Cesarici Citi. Je prišla s kočijo.

GUGL: (*Krikne*) Čuš! Stoj v pozoru pred menoj!

STRAŽAR: Ah, pojdi k vragu, tepec, no (*grdó zapre*)!

GUGL: (*Rjove izza vrat*) Bedak! Olupek kmečki – v pozor!

8

GLAVNA POŠTA. NOČ, ob 4.20

Maister, sredi štabnih častnikov, tik telefona, veder, pa kot na visoki preži zbran:

MAISTER: Dravska, nanjo sem nestrpno čakal, je že proč. Dolar jih je potihoma, brez krika, strela, pregnil. Vrag, vesel sem! Dravska je bila kot leca, kaj vem, tabernakelj v cerkvi! Prav, no, prav.

SENEKOVIČ: (*Le iz navade hladen*) Gospóda višji po Ljubljani grizejo v slamico viržink. In se strupénasto sprašujejo: Zakaj pa je major, onile Maister tam dovolil 3. novembra Nemcem v *Schutzwehr*, če pa naj jih zdaj spet, na mah, razoroži?

MAISTER: (*Se ozre*) Sem jim že dvanajstkrat razložil.

SENEKOVIČ: So mehke glave, veš, pa ne vedó.

ŠKRABAR: (*Rezek, kar užaljen*) Zmečkali bi nas. Nas kot mačka paglavci privézali na tračnico, pod vlak! Bilo nas je ob generalu, ko jim je iztrgal 1. novembra vso oblast, sedem častnikov in šibka četa napaberkovanih mož: Proti železnim polkom, baterijam, eskadronom in tako naprej – *samo v Mariboru!* Vsako jutro se na nóvo vprašam, zakaj nas niso zbrcali zad za pokopališki zid. In postrelili.

SENEKOVIČ: Bili so uročeni od cesarskih ruševin, ki so grmele križem narazen. Rosina bi zakróžil: Omamljeni kot miš pred kačo. Slepí, gluhi. Ko da jih pod kožo ni.

ŠKRABAR: Le teden dni, Senekovič! Brž potlej jim je kri prekleta vroče brizgnila po žilah. S potrojeno ihto so planili –

SENEKOVIČ: Reševat, kar se, nam, njim, rešiti da, pač.

ŠKRABAR: Kaj naj bi 3. novembra mi storili? Krdelasto, v hitrici napadli Nemce? In jih vse, do zadnjega, pobili?

SENEKOVIČ: Se torej dali do poslednjega pobiti. Pač.

ŠKRABAR: In jih, sem rekel, vse, do zadnjega, pobili? Odmev po svetu naokrog bi bil, Senekovič, gorak – pavliharska ljubljanska vlada bi se prva izkazala. Nam poslala, *prva*, izobčiteni dekret. Ali prežali na priložnost. Jih skrivoma opazovali, ko se zbirajo v vojašnicah na kup – se torej cepijo. Jih z narejeno šbkostjo uspavali, da bodo v Mariboru to, kar so bili. Delali, mravljinčje delali, menda! Jih neopazno zvaljali kot ribe v sak – čez noč, krepkó, pa zategnili vrv! Tako ima nocoj zeleno-bela garda v Mariboru tisoč petsto mož in nad sto dvajset častnikov, slovenska vojska pa pešpolk ali: Tri napadalne bataljone, bataljon Primorcev, štiri baterije, strojnic še in še, sapêrski bataljon, avtokolono, konjenico, letalsko eskadriljo in celó bolnišnico, vse na skrivaj –

SENEKOVIČ: Predvsem pa ljubosumno v rokàh skladišče, zvrhano z vsakršnim strelivom, v Bohóvi. Dragi podpolkovnik, vse to vem. Jaz – pač.

TSCHECH: *(Na lepem, tog)* Menda!

Vsi, razen Maistra in Mravljaka, se zdrznejo. Nasmehnejo. Tschech strmo kaže k telefonski plošči (pred starejšo poštarico). Tam štrli zaklopec.

STAREJŠA: Prosim? ... Kaj? Ah, ne razumem! Ne sprejemam! *Ne!* Govorite nemško! Kaj? Se sprenevedate? Dovolj razločno pravim: *Nemško!*

MRAVLJAK: *(Ji spuli, le na pol, slušalko.)*

STAREJŠA: *(Se ne da. Jezljivo gostoli)* Sem rekla: Nemško! Ali če hočete, zaradi mene, če seveda znate ali ne, ker jaz ne znam: *Francosko!* *(Ji nekaj bécne iz slušalke skoz uho, da se ožme v suho hruško in kolačkasto zardi)* Oh, vi prostak! O, kam smo padli! *(Mlajši)* Rekel mi je Mata Hari!

MRAVLJAK: Zdravo, Jože! Je, trenutek!

MAISTER: Pozdravljen, nadporočnik Malenšek. Se je zapletalo? Je tam bilo težkó?

MALENŠEK: *(Prisrčen, mlad)* Pozdravljeni, pozdravljeni, sploh ne! Ujeli smo poveljnika pobrêške *Schutzwehr*, Pitschla, stotnika. Halo? Ne tu ne tam ne mrtvih, ranjenih, ne nič! Načrt odličen – hvala, general! Dravo smo prešli – kaj? Halo? Po mostu, po železniškem, sem rekel, Dravo, smo prešli. Gostilno Pukl, kaj? Halo! Smo naskočili s treh strani. Smeri sta krili po dve strojnici. V ta glavni stan pobrêške *Schutzwehr* sva skočila prva častniški namestnik Prédan – kaj? Halo! In jaz. In jaz, sem rekel. Za menoj, od vsepovsod, skoz okna, móstovže, pa naši – ves oddelek! Nemci so razbili luč. Drli k puškam. Predan jim je s samokresom štirikrat ustrelil v strop – kaj? Halo! In kričal: *Rôke v zrak!* Predan, pravim. Eden mojih je prižgal karbidko: Res so Nemci, v kotu, vsi, imeli vzdignjene roké. Devet smo jih čez čas zajeli na podstrešju. Enega v stranišču. Dva na strehi. Enega v žitni skrinji – zgoraj je na žimnici ležala dekla. Se delala, da spi. Halo! Zabili smo jih v klet. Orožja in streliva je za dva voza. Ostali bomo, kjer ste ukazáli.

MAISTER: Hvala, Jože, dobro si opravil.

MALENŠEK: Hvala vam! Hvala vam!

SENEKOVIČ: Kegljači, ne vojaki. Gre, ni kaj.

Zaklopec pade – drugi tik za njim (pred mlajšo poštarico). Tschech, zagledan do slovesnosti, pokaže s tolstim prstom na oba.

Razpoloženje čudno tone. Se toplí – kot v pasjih dneh popoldne v zagatnost pod neurnimi oblaki. Častniki, pa jih je vojna kot ponórel lector štiri leta križala z ujedjim nohtom čez srce, bledijo. Koža jim usnjáto krepeni. Veke jim počépaajo v ščipast cigaretni dim. Poštarica (mlajša) pomoli slušalko dr. Mravljaku. Ta jo, rokohitrsko in brez besed, poda naprej.

MAISTER: Da, poslušam.

HREN: (*Kriči*) Tu Vilko Hren! Hren! Me slišite?

MAISTER: Poslušam, praporščak.

HREN: Moji trije avtomobili, vsak oborožen s petimi strojnicami, čakajo v pripravljenosti, skriti, pókraj Meljske ceste. Me slišite? Okrog Scherbaumovega mlina in pri Mariborski banki je na lepem padlo ducat hitrih strellov. Potlej nič. Pa spet! Pod kolodvorskimi skladišči pokajo ročne granate. Sprašujem: Ali lahko vdrem, vsaj z enim tovornjakom, na pomoč? Tu bi, za vsak primer, ostala dva z narédnikoma Zorkom in Tomincem.

MAISTER: Ne. Nikar. Držite se načrta.

HREN: Razumem, general! (*Premor. Kopitanje. Kričanje. Potlej pa*) Halo, halo! Spet Vilko Hren! Me slišite?

MAISTER: Povejte, Hren.

HREN: Vse v redu, general! Ponavljam – v redu! Na konju je pridiral mimo praporščak Petkovšek, s podčastniško patroljo: Da so se jim schutzwehrovci okrog skladišč poskušali upirati. Metali rdečkaste rakete v noč. So jih pa kmalu stisnili pod ključ. In enega ofrcali.

MAISTER: Ofrcali?

HREN: Se piše Lirzer. Pravim: Lirzer! Dobil je kroglo v nart. Rjovel pa že tako, da je večino drugih spravil v strah. Tudi pri mlinu in pri banki se je stišalo. Le krog jetnišnice drdra.

MAISTER: Prav. Držite se, kjer ste. Hvala.

HREN: Na vaš ukaz!

SENEKOVIČ: (*Pomigne v telefon*) Se kar podira, kar podira, podpolkovnik.

Škrabar se ne zmeni zanj, s pestmi na hrbtu, nagnjen, strunasto zamaknjen v vse več klicánj.

MAISTER: Pri aparatu. Pač! Poročnik Franjo Greif?

GREIF: Jaz! Dober večer. Ali natančno: Dobro jutro. Popolno presečenje! Takó do konca ste, do pike vse pripravili, da je za nas ostalo bore dela – no, ujetnikov, teh je res preveč. Kot lani kraj oktobra Lahov v Kobaridu! Mrmrajo, da jih zebe.

MAISTER: Jih lahko. Je minus osem do deset.

GREIF: Imamo jih med hišami. Na planem. V varstvu strojnic. Poslali so parlamentarce: Ali lahko zakurijo tri, štiri ognje? S čim, sem vprašal.

S pógradi, ki so sinoči nanje padli spat. Nak, sem odgovoril: Te postelje že petintrideset minut in pol niso več vaša last!

MAISTER: Ah, naj zakurijo. Bodo vsaj stenice pokončali. Naj.

GREIF: Prav! Godilo pa se je tako: Niti v barakah lazareta *Dunaj I* pred pokopališčem niti v stavbah ob Kokoschnieggovem drevoredu nismo naleteli na odpor. Pod vsako okno se je splazil prostovoljec z ročnimi granatami. Izhode sem zaprl s strojnicami. Klel in glávo zgubljal je samo poveljnik straž, mornarski častnik, sin kramarja Fontane v Mariboru – je hitro jenjal. Plena je precej, v puškah, strojnicah, v marsičem. Hrane pa preveč – sodim, da so jo ti brambovci pošteno kradli, saj so v podbradke rožnati kot novoletni pujs! In še bi rekel: Menim, da so legli pijani. Se zbudili zmáčkani – vsak je v škornjih ali pod slamnjačo skrival steklenico žganja. Pol ducata hudo zaspanih smo prepikali na bajonet – so le odmahovali. Mislili, da gre za šalo. Godrnjali. Se pokrivali čez nos. In nič kot prej smrčali: Zakaj izvrstnega *floriána* je v zabojih prav do stropa! Za vagon je hercegovskega tobaka, cigaret, cigar, ponajveč *Memphis* in –

MAISTER: Pazíte, da ne bo *florian* pohujšal naših.

GREIF: Naših? Nak – so prostovoljci!

MAISTER: Tudi ti so včasih žejni.

GREIF: So. Nocoj, čeprav nas zebe, ne.

MAISTER: Je to vse, poročnik?

GREIF: Ponavljam – tako do pike ste pripravili vse, da je za nas ostalo malo. Vse.

MAISTER: Hvala, Greif. Do zore ostanite tam. Naj kar zakurijo.

Zaklopec pade pred (starejšo) poštarico. Zmrdnjeno, z visokim nosom se ga loti – jo že preleti drget. Kot pod gloriolo je:

STAREJŠA: (*Mehka, žolta kot marelična čežana*) Vendarle! Človeški glas! (*Mravljaku*) Je za vas, gospod? O ti moj Bog, no! Vendarle!

MRAVLJAK: (*Prisluhne. Dá slušalko Maistru*)

MAISTER: (*Mu v hipu zaigra krog brk nasmeh, čeravno tam praskeče strojnica in vzbuhne vmes od ročnih bomb*)

METZ: Halo! Gospod major, halo! Prekleteo, spet! So nas prekinili! Halo! Halo! Gospod major!

MAISTER: Najprej povejte, kdo ste pravzaprav.

METZ: (*Na pol začuden, sópast, v pokih, v drdranju*) Slabó vas slišim! Prosim? Tu vendar nadporočnik Metz!

MAISTER: Kdo, pravite?

METZ: Metz, nadporočnik! Jetnišnica okrožnega sodišča – Metz, poveljnik straž!

MAISTER: Ah, Metz, jetnišnica! Že vem. Naprej.

METZ: Napadajo nas čete generala Maistra!

MAISTER: Kdo?

METZ: Slovenska vojska, generala Maistra! Zanič vas slišim!

MAISTER: Jaz odlično. No, povejte.

METZ: Zgrabili so stražarja pred vhomom. Mu róke zvili na hrbèt. Mu bajonet nastavili na vrat.

MAISTER: Tako se po navadi dela, pač.

METZ: Kaj? Halo! Vojak se je tako prestrašil, da so posamezniki z ročnimi granatami že vdrli od vsepovsod! Se streljamo v temi. Umikamo se po stopnicah! Kaj naj storim, gospod major?

MAISTER: Predajte se.

METZ: Kako?

MAISTER: Predajte se. Ni pomoči.

METZ: S kom govorim?

MAISTER: Tu Rudolf Maister, general.

METZ: (*Čez čas*) Se šalite?

MAISTER: Jaz? Ne. Nad vas že galopira srbska, torej *antantna* gorska baterija kal. 75. Vaši bivši ujetniki, nadporočnik! Milosti pri njih – nak, milosti ne bo.

METZ: Preklete! Prosim? Vse je izgubljeno!

MAISTER: Enakih misli sva. Pozdrav.

9

ULICA. NOČ, ob 4.22

Poldrugi ducat senc hiti (dirjajo) tesno kraj hiš, po pločniku, drug vsaj za seženj zad za drugim. Môtno bi jih kdo uganil, če bi gledal: Puške nizko stiskajo v rokâh. V cesarskih plaščih so. Pa v kapah s ščitkom. Mladi, prožni (z univerzo kakšne fronte za seboj). Pomikajo se vzdolž obokov z vinsko (ali le z okrasno) trto. Kraj zapahnjjenih, pohlevnih vrat – v meglò novembrske noči zafrcne izza streh pet, šest raket. Zadnja bi jih skoraj osvetlila. Jih pa ne. V daljavi tolče, vztrajno, s kratkimi rafali, strojnica. Puškarjenje postaja zmedeno, kot na brakadi – mrkne. Kot kajfež ga pokrije, rezko, tresk ročne granate. Prihitijo h kandelabru. Plin je kilav. Jih pa s svojim kolobarjem osvetli. Povzdigne iz brezimnosti: Kjer je prej stal na kapi gumbek z FJ, nosijo kokardo Maistrove, slovenske vojske. Tonejo, kot so prišli. Ob hišah kam. V temò.

10

GLAVNA POŠTA. NOČ, ob 4.28

MAISTER: (*Sklepa nov pogovor*) Mirko, ne. Ostani vse do jutra pri topovih. Čakaj mojih navodil.

MRAVLJAK: (*Senekoviču, tih*) Gorišek, nadporočnik, Mirko, topniško varstvo na Pobrèški cesti.

MAISTER: Ne. Da bi se mu zapletlo, Gračnerju, na glavnem kolodvoru? Ne – od njega nimam poročil. Je pa sporočil Vilko Hren, da je okrog skladišč opravljeno. Zaupam Gračnerju – če kdo, se bo, predrzen, trezen, on znašel. O padlih, praviš, naših, njihovih? Vem le za Nemca, ranjenca. O mrtvih nič – da bi jih, Mirko, vendar ne bilo! Pozdravljen, torej, hvala.

Odpre stražar. Prinese Maistru list v ovitku. General prebere. Ga pusti Mravljaku. Seže po slušalki – Senekovič se sèm in tja sprehaja, sebi tuj tako brez pametnih skrbi ob takem, v urejeni civilistični opravi kraj oboroženih uniform ko deseti brat. Nazadnje se približa Škrabarju:

SENEKOVIČ: *Anopheles maculipennis*, dragi podpolkovnik, to smo, to!

ŠKRABAR: (*Zmóten, se ozre*) Prosim, doktor?

SENEKOVIČ: Anófeles, malarijski komarji, za ljubljansko vlado – pikamo, le pikamo. Oní pa bi radi le mir, čeravno za seboj potop. Taka je ta reč.

Počasi gre do Tschecha. Obstoji. Ga gleda. Mu nazadnje reče:

SENEKOVIČ: (*Prijazno*) *Auf Befehl des General Maister – aufmachen (kaže pod uho)!* Se reče: Na povelje generala Maistra odloputnite, gospod upravnik, svoje uhlje. Saj ne veste, kaj mi je s primerno diskrecijo v ponedeljek razodel nič manj ko dr. Ivan Tavčar, kdaj že véliki župan, zaspan od stárosti. Ne veste, zvedeli ne boste, pa povem: Da je grdo načet v čast zaradi buršikóznosti koroškega duhovnika iz Téšinje pri Sv. Jakobu v Rožu. Ta brezsrarni črnomašnik da je, bridkega srca od izgubljenih domoljubnih upov, spisal iz Beljaka pisemce. In spríčo polžje hrabrosti pa umske hitrice imenoval vladíke v Ljubljani *kranjske riti*. Taka je ta reč – do kraja nespo-dobna!

TSCHECH: (*Debelo gleda. Mu tenkó sledi*) Menda!

SENEKOVIČ: (*Se mu od blizu, spačen, tiho zareži na vse zobe*) Menda menda!

Senekovič gre, sklonjene glavé, z rokami na hrbtù, sem, tja. In proč od častnikov, da ne bi motil Maistra (general, kot po navadi miren, zbran, daje navodila v telefon). Pa se grenčinast, s kislico dvomljivcev in tomažev pod očmi, obrne k Lederhasu (ta bedi kraj Tschecha):

SENEKOVIČ: Ta naš ubogi narod, nadporočnik, stisnjen na večerno, jutranjo, pa severno in južno stran od gentlemanskih, na pomoč pripravljениh sosedov! Ta naš rod, ki mora vsákomur ponujati še drugo lice – od novembra sèm prosijo Korošci, na kolenih: Pomagájte, pomagajte nam! *Prestolnica* pa jih, z recimo svetovljanskim molkom, frca stran kot žitne pleve raz rokav. Ko je vikar Smodéj zapuščal s svojimi ljudmi ljubljansko sejo, da bi se usodno praznih rok vrnil v Celovec gor, se je priklonil, bled. In jih, do smrti žalosten, pozdravil: *Carantani morituri vos salútant*. Pri visokih, belih vratih se je spet priklonil, s sólzami v očeh. In jim ponovil v črne suknje, v bele brade: *Carantani morituri*, tu se mu je zalomilo, *salutámus vos*, gospóda. Tudi taka, nadporočnik, je ta reč.

Poteze mu olesenijo. Séde. Pobrklja k skodelici, ali je notri še za kapljo kave. Si vžigalico, drhtav, potisne k cigareti. Se nagrbi v plašč. In se skoz dim strmó zamisli pod nasprotni kot.

MAISTER: (*Sklepa nov pogovor*) Žitko, ne – vsaj do zdaj. Poveljniki sporočajo, da niti tam ne tu ni padlih. Si spotoma kod srečal Bukovca ali Dolarja?

ŽITKO: (*Resen, rezek*) Pač – poročnik je zastražil, s prostovoljci četo-vodje Freliha, pisarne *Vodstva vojaških transportov*. Brod na Melju kar se da trdnó drži narédnik Viktor Fettich. Dolar je s svojim bataljonom sčistil Glavni trg in most. Konjiški praporščak Seničar se je z dvema strojnicama in z 32 možmi utrdil kraj železnega mostu, tik cerkve sv. Jožefa. Dohodi

k mestu, poudarjam: *Vsi* dohodi k mestu so zaprti! Na pomembnih točkah so vkopane strojnice. Topništvo čaka tam, kamor si ukazal: Očitno je razorožitev padla tolikanj nanagloma in nepričakovano, general, izvajamo pa jo tako skrbno, v zaletu, da bi sleherni odpor bil kvečjemu norost.

MAISTER: Lepo se sliši.

ŽITKO: Takó, sem videl, tudi je.

MAISTER: Poročnik Žitko, ste pri lepljenju plakatov trčili kod na težave?

ŽITKO: Ne, general. S tovariši Stariho, Ravtarjem in Paternóstom pa s patroljo sem ob štirih že prevzel razglas v tiskarni sv. Cirila.

MAISTER: Ste si z Nemci kod prekrizali poti?

ŽITKO: Ne. Nocoj je, vsaj za nas, sovražnik ta, čez mero mrzla noč! Ni čopičev. Lepilo mažemo le s cunjami. Roké nam sproti otrpévajo – do jutra pa bo Maribor, s predmestjem vred, polepljen s tvojim oznanilom prebivalstvu.

MAISTER: Hvala, Žitko. Vseeno – pazíte se.

11

ULICA. NOČ, ob 4.32

Nad znano ulico (z brljavim kandelabrom) se predejo, se trgajo meglè. Zahomotan vojak (tam spredaj), s puško prek hrbtá, z vedrcem na tleh, lépi čez omet razglas. Ob njem je častnik – ta tišči pod pázduho šop grobih, belkastih lepakov. Levo, desno, s karabinkama po lovsko na rokáh, prežíta (v redke strele onkraj naokoli) prostovoljca. Ulica je pikasta – ko da so razobesili perilo. V oknu gôri zatrepeče luč.

12

NIZKA, VLAŽNA VEŽA. NOČ, ob 4.33

Za oknom je (že znana soba z mizo, s knjigo, s stenskim obešalnikom, z zločljivo posteljo) otožni stotnik Hausenblass na pol vstal, prestrašen, s stolca kraj peči: Na pragu spet razsaja, zmrušen, poročnik Emil Gugl. Stražar (v znani, mračni veži) ga hladno, tjavdan, nepremično gleda. S pleči se, in z vzdignjenim stopalom, vnémarno prisanja v zid.

GUGL: (*Rdeč v zatilje*) Klop slovenski, stran! Pri priči mi privedi koga, ki ima več bub v lobanji kakor ti! S teboj se niti ta moj škorenj ne bo menil! (Plosne se po golenici) Tale tu – pogovor s psom mu je pod sleherno častjo!

HAUSENBLOSS: Gugl, nehaj! Prosim, Gugl, nehaj!

GUGL: Kaj? Ta kmečka sirotka? Ta kisli bob? (Stražarju) S čopičem za britje boš devetnajst dni pometal, na kolenih, po kasarniškem dvorišču, krucifiks, boš!

Gugl se na mah zažene k prostovoljcu. Se povrne v sobo. Spet se vrže ven – maistrovec počasi stopi na (obe) nogé. Ogorek zamečka pod péto.

GUGL: V pozor, ti podrekáni tram v latrini!

Sune se k vojaku. Z laktom mu odriva bajonet. Mu, napuranjen pod očmi, kriči:

GUGL: Ti, vaški bebec, tepec, trap! Ali si boš zapomnil Gugla, si, poročnika! Za vse življenje si ga boš, slamač!

Mu med rvanjem sname s puške bajonet. Z njim oddivja v sobo. Se požene ven – s stolička se je stotnik Hausenblass tesno polegel zad za peč. Le dva podplata bi se rada še bolj skrila, kopljeta v pod.

GUGL: Prekleti boljševik neumni, ná! (*Visoko mahne z bajonetom – pade strel*) Ti, a ti? Pes! A ti, prekleta, ti... Ti?

Poročnik Gugl se, mrliško bled, z dlanmi pritiska v trebuh. Se drobce-nih korakov, hrbtnsko, umika. Se za pragom zgrbi. Počepi. Omahne – ko da se mu je pod, hlačami raztreščil stol.

13

GLAVNA POŠTA. NOČ, ob 4.36

MAISTER: (*Sklepa nov pogovor*) No, imenitno, stotnik Kos! Svoje Celjane dŕži južno tik vzdolž Drave, zahodno pa tik ob Tržaški cesti, imenitno. Trdó zapiraj ta odsek – do sedmih, pač. Lepo te prosim, daj mi mladega Mejaka.

MEJAK: (*Čez kratek čas*) Ervin Mejak tu. Na povelje, general.

MAISTER: Čestitam, četovodja. Stotnik Kos mi je poročal, kako si se obnesel.

MEJAK: (*Zadihan, svetel*) On se je obnesel, general, on – ujel jih je sto petinsedemdeset! Petnajst častnikov. In osem strojnic!

MAISTER: Prav. Kako pa Srbi?

MEJAK: Po srbsko, general.

MAISTER: (*Se nasmehne*) Kaj to pomeni?

MEJAK: Pogumni. Spretni! Vseskoz prijateljski.

MAISTER: In, bi kar rekel, na koncu razočarani?

MEJAK: Tako, tako! Potrti, žalostni – vso noč do štirih so drhteli od pričakovanj. In neučakani, da bi se ohladili spričo let, ki so jih pretrpeli v ujetništvu. Je pa prehitro šlo. Bi rekel, dovolíte: Se še začelo ni, se je končalo! Zato, sem rekel, žalostni. Vendár – nobeden se med Srbi ni spodnesel nad nobenim med Avstrijci potlej. Sem se jih, veste, skraja bal!

MAISTER: Jaz tudi, Ervin. Razúmel, pač – in hkrati bal. Zahvali se jim. Jih pozdravi. Kako pa je bilo?

MEJAK: Smo kar po cesti prikorakali, dovolj glasno, kot ste nam včeraj ukazáli. Stražar nas je ustavil – zaklical sem mu geslo. Ko si je spet obesil puško, je iz temè patrolja padla nanj. No, pa je šlo. Držali smo se vašega načrta. Spalnice so res na desni. Na levi je pa stražna izba za podčastnike. No, pa smo vdrli. Sem jim devetkrat moral poudariti, kdo smo. Nazadnje so se prebudili. V stražni sobi se je onegavil in nergal narédnik. Prijel celó za samokres. Pa sem ga kresnil po rokàh. Saj pravim – je komaj počilo, se je potišalo. Zajeli smo jih, kaj vem, krog sto petdeset. Grem zdaj natančno štet. Kako pa je drugod?

MAISTER: Je, četovodja, je.

14

ZAVITA, OPUSTELA ULICA. NOČ, ob 4.40

Zavita, opustela ulica, obzidana s prijaznimi pročelji hiš, se (spredaj tam) razcepi krog meščanske stavbe: Ko da so v pritličju trgovine. Vrči za poletno cvetje (ali za smeti). Kavarnica – je vse zapahnjeno. Pregrnjeno s temò. Stavba, vsaj na daleč, spominja na tršat, udrt ladijski kljun. Kaj več mimo stražarja, ta si je potlačil kapo, si ovratnik vzdignil k uhljem, oberóč se spríčo mraza tolče po bedresih, se v nemirnih žabjih skokih kratko meče sèm, nazaj, bi le s težavo uganili – se mudi.

Kraj hiš tu, tam vzniknejo, tako rekoč nevidni, prostovoljci – gredó kot kača, ki jo krije ščavje (vidiš jo po kosih). Sence, ki nocoj, v tènkcenem rosljanju, ne puščajo zad za petami senc: Stražar pa se vendàr potiša. Mrkne pred vhod. Zažene krik:

STRAŽAR: (Pobegne) Alarm! Alarm!

Kriči kot pičen. Hitro sproži štiri strele – sence (skupaj jih bo, levo, desno, za poldrugi ducat) se poženejo v napad. Iz veže porezgeče strojnica. In skóro druga, raz balkon. Sence padejo. Se zavalijo zad za ščitne kamne pod oboki – ena leže h kamnatim stopnicam. In usuje (z lahko strojnico) šop žoltih, rdečih brizgov vzdolž zidov.

Strojnici tam spredaj jenjata – sta se preveč razdali v ogenj. Sence skačejo. Se stiskajo za žleb, ob zid. Spet skočijo. So že na mèt z granato, ko se sredi njih raztrga:

ČASTNIK: Nehajte! Ne streljajte! Predajte se! (Tišina)

GLAS: (Čez čas) Ti ukazuj, prekleto, svoji stari mami? (Dolg rafal)

ČASTNIK: Bom zadnjič rekel: Nehaj streljati! Obkoljeni ste! Zadnjič – pozival več ne bom!

Spet bruhne, kratko, strojnica od stavbe sèm. Brž potlje, kratko, tista raz balkon. Odbriše ju odmev.

ČASTNIK: Pripravi prvo ročno granato!

PODČASTNIKA: (Na levi, potlej daleč z desne) Prva ročna granata!

GLAS: (Hrípavo, čez čas, ko da samo ponavlja. Upira se mu) Čákajte... Počakajte! Ne bomo streljali, no. Pošljemo parlamentárja.

Tam spredaj plivkne čez vhodna vrata luč. Prikaže se vojak. Ob sebi ziblje, kot kadirnico, veliko furmansko svetilko. V pèsti vzdiguje sprehajalno paličico na srebrén ročaj z nekakšnim čipkastim prtičem ali robcem. Gre trdó po sredi ceste. Maha s praporcem – le gre, kot sam za vse to mrzlo mariborsko noč.

15

GLAVNA POŠTA. NOČ, ob 4.47

Upravnik Tschek je vse bolj luciferski. Hud. S pestmi na bedrih, čopast v obrví. Napetost se je zvrhala kot v dežju tolmun (če bi še raslo, bi se kod razlilo). Tiho je. Vsak škrip spod stola zaboli. Če kdo le stopi kam, gre kvečjemu po prstih.

Maister kima v telefon (gledajo ga v hrbèt). Konča pogovor. Si, oprt z levico v pult, beleži v zapisnico.

MRAVLJAK: (*Potihoma. Slušalko vrne mlajši*) Gospodična, hvala. Bili ste nam tako rekoč v tenkočutno, prav v prijateljsko pomoč.

MLAJŠA: Pa ni že konec vsega?

MRAVLJAK: Je.

MLAJŠA: Oh, razburljivo je bilo!

MRAVLJAK: (*Mu trzne v mišicah*) Bilo.

MLAJŠA: Odhajate?

MRAVLJAK: (*Pogleda k Lederhasu*) No, kdo bo že ostal. (*Se spomni*) Ah, da: Gospod upravnik tam – vse od sinoči ni več vaš predstojnik.

STAREJŠA: (*Omedlevasto, po kurje vzfrfota*) Kaj? Grem! Pustite me! Jaz grem! Me ne ustavljajte! Pri priči grem (*ne gre*)!

MRAVLJAK: (*Z olajšanjem, jo suho stiša*) Nihče vam ne bo branil. In – hvala za nocoj.

Maister se zravnja. Še hip, dva gleda na papir (tam pod beležkami razločno piše Ob 4.47 natanko!). Beležnico in svinčnik si potisne v žep. Obrne se, nasmehne:

MAISTER: Računal sem – do jutra. Je trajalo pa kar se da natančno 47 minut. (*Počaka. Ustnica mu zaigra. Pogleda v tla. Pod strop, v luč. Se spet nasmehne*) Mimo je. Maribor je naš. To véliko, to žlahtno mesto bo slovensko.

Molk – pa vzkrik. Razburjenje. Hlastávi stiski rok. Kraj vrat si prstovoljca treščita v objem. Odpro čez prag, ovešen z grozdi mladih lic. Nekdo zavriska (zunaj) zvrh stopnic. Se hkrati luč in na stežaj prižge. Upravnik Tschech debelo zeva, strog. Odhajajo. Vdirajo. Vsak bi sosedu rad povedal kaj. Dr. Senekovič vstane k častnikom krog Maistra:

SENEKOVIČ: (*Kot ponajvečkrat hladen*) Ómega, moj dragi general.

MAISTER: Prosim?

SENEKOVIČ: Ura. Švicarska, sem rekel. Ómega, ta tvoj načrt. Ni tjavdan v tvojem oknu vse do jutra, ko sem mimo hodil, kraj zaves gorela luč. Čestitam.

MAISTER: (*Tih, utrujen, sramežljiv pa ne*) Čestitaj njim. In pametnim, pogumnim častnikom, ki zdaj bedijo daleč naokrog skoz to ledeno noč. Njim, Ivan, ki hitijo od vsepovsod tej siromašni, izmučeni slovenski domovini na pomoč, čeprav sami zdesetkani od strašnega trpljenja. Njim – hvala jim, ker so možje! Kjer ni tako imenovane narodne svobode, tudi drugih ni. Hvala jim. Narod brez pokončnih v preteklosti je le krdelo... Kaj bo jutri – nisem prerok. Misel nanje, to pa vem, bo grela tudi v dnevih, ko bo morebiti mraz. In mrzlih sap je na Slovenskem, to vemó, iz veka v vek dovolj... No, Ivan, pač, tako.

Prej mračna veža brizga luč. Z dvorišča noter škriplje od vojaških čevljev. Kdo bi tam zapel domačo pesem. Kdo vzkliknil: Maister! Živeli, naš general! Kdo se poveljniku celó dotaknil plašča. Radost raste v hrup.

SENEKOVIČ: Zdaj se, prijatelji, pripravimo na kazen, ki jo bo Ljubljana, za osvoboditev Maribora, s hitrim sklepom *ekspedirala* v osvobojeni Maribor.

MAISTER: (*Si zapenja dolgi plašč. In skoraj nežno*) Bog z njo, Ljubljana ljubljena, Bog z njo – nas danes graja, pojutrišnjem pa se bo vendar, morebiti, zbotala s seboj.

MRAVLJAK: Saj smo storili, bi Gregorčič rekel, o pravem času le svojo dolžnost!

MAISTER: (*Se ozre. Utrujeno pokima*) Pač, svojo dolžnost.

Potlej hitro gre. In sam. Dva, tri korake zad za njim hitijo tisti, ki so z njim prišli. Gázi skoz meglò. V temo. Vriski zadaj se potanjšajo. In pesem mre.

16

MARIBORSKE ULICE. NOČ, ob 4.58

Mogočna generalova postava se zabriše v mrak. Ji čez hrbèt, pa v noč, počasi stečejo napisi (ded iz hribov bi jih, s slabimi naočniki, udobno bral), ob zamrmranih Závrških fantih:

Od 23. novembra 1918, ko je general Maister napadel *Schutzwehr* in rešil za Slovence Maribor, so si sledili ti dogodki:

- 24. november Za razmejitveno črto določijo reko Dravo.
- 25. november Poročnik Franjo Malgaj osvobodi Mežiško dolino. S 119 prostovoljci zasede Velikovce.
- 27. november General Maister sklene pogodbo z avstrijskim poveljstvom iz Gradca o razmejitveni črti na Štajerskem in na Koroškem.
- 28. november Ljubljanska vlada prepove generalu Maistru kakršnokoli sklepanje pogodb. Iz Maistrove poveljniške pristojnosti vzamejo Koroško – *in tako dalje in tako naprej.*

Rudolf Maister, rojen 1874. v Kamniku, general, pesnik, poveljnik slovenske vojske, rešitelj Maribora, Štajerske in narodne časti, saj je edini v tistih dneh *natanko* vedel, kaj storiti, je bil na hitrico in skoraj na skrivaj 1923. upokojen s činom polkovnika.

Umrli je v juliju 1934, zagrenjen kot, pravijo, večina med zaslužnimi slovenskimi vojaki. Pokopan je v svojem Mariboru. Med zadnjo vojno so kanfili Nemci generala Maistra in soprogo prekopati v grobljo – ni se jim posrečilo.

Spričo neprecenljivih zaslug za slovenski narod ga je predsednik republike (*češkoslovaške*) Tomaž Masaryk odlikoval z *Vojnim križem*. Nekatera mesta so še zaživa krstila po njem ulice (celò Ljubljana). 28 občin ga je imenovalo za častnega občana. Narodni svet za Koroško in *Zveza slovenskih vojakov* sta mu poklonila častno predsedništvo. Maribor 1933. častno meščanstvo – v slovenskih leksikonih pa, kjer mrgolijo slike bobnarjev in naših varietejskih muzikantov, Maistrove podobe ni.

Do konca zvesti so ob njem ostali, kljub nemškim grožnjam in kljub zasramovanju do današnjih dni, njegovi prostovoljci, borci, *maistrovci*. Prav ti so mu postavili 10. oktobra 1987, sobota je bila, čez Maribor je lilo

dopoldansko sonce, čeden spomenik (denar se je nabral iz *naroda za narod*). Iz granita je. V bron ulit. Tako rekoč *nepremakljiv*. Težko bi ga še kdo prestavil kdaj drugam (recimo Bogu za hrbèt). Razstrélil pač – vendàr pa te reči že sodijo med zla dejanja. In so za zdaj primerno prepovedana.

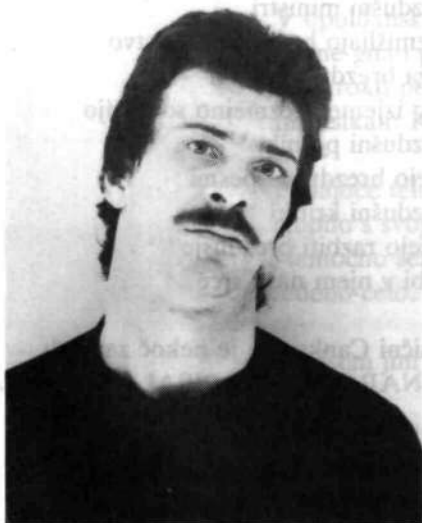
Maistrova silhueta se natrga z mèglo v temo. In pod napis:

Če v ónem času
ne bilo bi nas,
še večji kos
slovenske zemlje
bi odtrgal tuji plaz.

(Marjan Klinar-Miha, partizanski pesnik)

Dolga zatemnitev. *Zamrmrani Závérški fantje*. In sodelavci.

Pesmi

Tugo
Zaletel

SLOVENIJA
MOJA DEŽELA

V krajih
ki jih obdajajo brezdušne gore
brezdušni prebivalci
sledijo brezdušnim ciljem
brezdušni tatovi
kradejo brezdušnim bogatašem